

Cestopisné fejetony Jana Nerudy. Tematický a stylistický rozbor Nerudových obrazů z cest

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Jakub Janata**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jakub Janata**
Osobní číslo: **P13000546**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Cestopisné fejetony Jana Nerudy. Tematický a stylistický rozbor Nerudových obrazů z cest**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zabývá fejetonem Jana Nerudy se zaměřením na fejetony, které Neruda napsal na základě svých cest do některých českých měst a městeček. Těžiště práce tvoří interpretace vybraných textů se zřetelem jak k historickému kontextu tvorby májovců a žurnalistické činnosti J. Nerudy, tak se zřetelem k žánru fejetonu obecně (vymezením pojmu). Část práce bude věnována srovnání Nerudových cestopisných fejetonů s obrazy z cest B. Němcové.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Primární:

Neruda, Jan: Feuilletony. Čs. spisovatel, Praha 1951.

Neruda, Jan: Menší cesty. SNKLU, Praha 1961.

Němcová, Božena: Národopisné a cestopisné obrázky z Čech. Čs. spisovatel, Praha 1951.

Sekundární:

Dějiny české literatury II, ČSAV, Praha 1960.

Dějiny české literatury III, ČSAV, Praha 1961.

Literatura česká devatenáctého století. Dílu 3., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi. Nákladem Jana Laichtera, Praha 1907.

Haman, Aleš: Neruda prozaik. Odeon, Praha 1968.

Haman, Aleš: Několik poznámek k povídkové beletrii v Národních listech za doby Nerudovy, in: Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století. ÚČL AV ČR, Praha 2005.

Otruba, Mojmír: První moderní próza česká (Obrazy z okolí domažlického), in: sb. Realismus a modernost. Nakl. ČSAV, Praha 1965.

Tureček, Dalibor: Fejeton Jana Nerudy. ARSCI, Praha 2007.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Rád bych na tomto místě upřímně poděkoval vedoucí své bakalářské práce doc. PhDr. Haně Šmahelové, CSc. za její vstřícný přístup, odborné vedení, cenné rady, doporučení zajímavé literatury k tématu i za ochotu a trpělivost při konzultacích. Dále děkuji své rodině a přátelům za podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá cestopisnými fejetony Jana Nerudy. Práce nejprve předkládá literárněhistorický kontext, poté sleduje okolnosti vzniku fejetonu jako žánru a jeho vývoj, podává charakteristiku autorova fejetonistického stylu. Cestopisné fejetony jsou zde zasazeny do kontextu celé Nerudovy tvorby. Následují interpretace vybraných textů. Ty se zaměřují na tematickou výstavbu a strukturu Nerudova cestopisného fejetonu, v němž sledují sociální i nacionální tematiku. Dílčí část práce se také věnuje komparaci textů J. Nerudy s „obrazy z cest“ Boženy Němcové a Vítězslava Háška. Cílem tohoto srovnání je poukázat na to, jak další autoři reflektovali své zážitky z cest, a na která témata se při tom soustředili.

Klíčová slova

cestování, žurnalistika, fejeton, cestopisný fejeton, májovci, Jan Neruda, Božena Němcová, Vítězslav Hálek

Annotation

This bachelor thesis explores the travel feuilletons of Jan Neruda. Firstly it examines their historical and literary context, and then details the circumstances surrounding the birth of short essays as a genre. It focuses on the development and characteristics of Neruda's feuilletons. Then it delves into the interpretation of a selection of his works. These are used to demonstrate the Neruda's construction of social and national themes. The selected works are compared with „images from journeys“ by Božena Němcová and Vítězslav Hálek. The aim of this comparison is to show how different authors reflect their experiences of travel and what themes they chose to focus on.

Key words

travelling, journalism, short essay, travel feuilleton, May school, Jan Neruda, Božena Němcová, Vítězslav Hálek

Obsah

Úvod.....	8
1 Májovci.....	10
1.1 Literárněhistorický kontext.....	10
1.2 Charakter tvorby „školy májové“.....	13
2 Osobnost Jana Nerudy (1834–1891).....	17
2.1 Neruda jako spisovatel a básník.....	17
2.2 Neruda jako cestovatel.....	19
2.3 Neruda jako žurnalista.....	23
3 Fejeton.....	25
3.1 Vznik fejetonu.....	25
3.2 Český fejeton.....	26
3.3 Fejeton jako žánr.....	28
4 Nerudův fejeton.....	32
4.1 Vývoj Nerudova fejetonu.....	32
4.1.1 Šedesátá léta.....	32
4.1.2 Sedmdesátá léta.....	34
4.1.3 Osmdesátá léta.....	36
4.2 Tematické rozdělení Nerudových fejetonů.....	37
4.2.1 Fejeton cestopisný.....	37
5 Rozbory vybraných Nerudových cestopisných fejetonů.....	40
5.1 O letních výletech.....	40
5.2 Liberec.....	42
5.3 Na obžinkách v české vsi.....	46
5.4 Čeští venkované.....	48
5.5 Výlet do kraje bídy.....	49
6 Srovnání Nerudových cestopisných fejetonů s „obrazy z cest“ B. Němcové a V. Hála.....	52
6.1 Božena Němcová.....	52
6.2 Vítězslav Hálek.....	52
Závěr.....	55
Seznam použité literatury.....	57

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat fejetonistickou tvorbou Jana Nerudy (1834–1891), který patří mezi klíčové osobnosti ve vývoji české literatury a žurnalistiky v období druhé poloviny 19. století. Pokud zmíníme jméno Jana Nerudy, ve většině případů se každému rázem vybaví *Povídky malostranské* (1878) patřící k jeho vrcholnému prozaickému dílu. Neruda se však kromě činnosti básnické a prozaické hodně věnoval také žurnalistické tvorbě, zejména fejetonistice. Vzhledem k tomu, že napsal více než 2 000 fejetonů, není možné zaobírat se v této práci všemi těmito díly, a proto jejich výběr omezím pouze na ty fejetony, jež jsou tematicky zaměřeny cestopisně.

Práci jsem rozdělil na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se věnuje literárněhistorickému kontextu básnické družiny májovců, osobnosti Jana Nerudy, dále představuje obecné znaky fejetonu jako žánru a Nerudův fejetonistický styl. Praktická část je zaměřená na interpretaci a rozbor vybraných cestopisných fejetonů autora. Tato druhá část práce se opírá hlavně o literárněvědné publikace Aleše Hamana¹ a Dalibora Turečka².

Cílem práce je v první řadě poukázat na charakteristické rysy Nerudových cestopisných fejetonů, dále pak na to, co je jejich obsahem – to znamená, jakými tématy se v nich pisatel zabýval. Zjistíme i jaké Nerudovy postoje vůči společnosti se v jeho tvorbě odrážely. Rozbor jednotlivých ukázek by měl ozřejmit, jakým osobitým a tvůrčím způsobem dokázal tento přední český fejetonista mistrně spojit svoji zálibu v cestování s vlastní uměleckou tvorbou. Zaměřím se na to, jak Neruda prostřednictvím kritiky, humoru a ironie věrně podává obraz společnosti 19. století, zejména pak její městské a venkovské kultury. K vystižení charakteristických rysů Nerudova cestopisného fejetonu poslouží také dílčí srovnání s cestopisnou prózou Boženy Němcové a případně také s cestopisnými črtami a fejetony Vítězslava Háška. I této otázce zde bude okrajově věnován prostor.

---

¹ HAMAN, Aleš. *Neruda prozaik*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1968.

² TUREČEK, Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007.

V této práci budu vycházet hlavně ze souboru Nerudových cestopisných fejetonů *Menší cesty*³, zčásti také z výboru *Feuilletony*⁴.

---

³ NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961.

⁴ NERUDA, Jan. *Feuilletony: výbor*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1951.

1 Májovci

1.1 Literárněhistorický kontext

Politický a kulturní život 50. let 19. století byl v českých zemích, které byly součástí mnohonárodnostní habsburské monarchie, značně narušen. Byla to doba po porážce revoluce v roce 1848 za vlády rakouského císaře Františka Josefa I. Revoluční hnutí usilovalo ve svých požadavcích nejen o zavedení občanských práv, ale také obhajovalo zájmy českého národa v otázkách státoprávních, jazykových a kulturních. Následné represe po neúspěchu tohoto hnutí výrazně ovlivnily kulturní a národní život v počátku druhé poloviny 19. století.

Okleštěný literární život byl svírán cenzurou a politickou perzekucí v podmínkách takzvaného bachovského absolutismu⁵. Sám Neruda výstižně označil tuto dobu jako „časy zaživa pohřbené“⁶ v titulu jedné své básně z roku 1861, jež byla součástí jeho nejrozsáhlejší sbírky *Knihy veršů* (1868). Z příslušníků starší generace spisovatelů národního obrození umírají Jan Kollár, František Ladislav Čelakovský a Josef Kajetán Tyl. Mezi představiteli revolučního hnutí, kteří byli pozatýkáni a uvězněni, skončili politik Karel Sabina, spisovatel a novinář Josef Václav Frič nebo Emanuel Arnold. Čeští liberální spisovatelé a politici nuceně odešli do ústraní, jako v případě Františka Palackého, a vzdali se tak veřejného působení. Orgány státní moci dokázaly umlčet i vynikajícího spisovatele a žurnalistu Karla Havlíčka Borovského, jenž ve své veřejné a publicistické činnosti kriticky útočil na církve, policii a státní moc. Byl totiž přesvědčený o tom, že všechny tyto složky mají na lidi takový vliv, že je vědomě dělají hloupými a drží je v područí. Karel Havlíček Borovský byl považován za jakýsi symbol statečného odporu proti monarchii, a proto se stal jeho pohřeb v roce 1856 záminkou k protirakouské a protiabsolutistické demonstraci českého národa.

---

⁵ *Bachovský absolutismus* je označení pro obnovený absolutistický způsob vlády v habsburské monarchii v letech 1851–1859. Toto období je pojmenováno podle tehdejšího ministra vnitra Alexandra Bacha, čelního představitele vídeňské vlády. Mezi hlavní opory režimu patřila policie, četnictvo, armáda, úřednictvo a katolická církev.

⁶ Titul „Z času za živa pohřbených“ Neruda prvně užil v *Knihách veršů*. Báseň *Rád bych zapěl novou bujnou píseň* (Roku 1852) vyšla poprvé v *Lumíru* 11, 1861, s. 50.

České knihy vycházely v malém množství, protože vydávání původní české literatury bylo značně omezeno. Většina publikovaných děl měla nízkou uměleckou kvalitu, neboť v oblasti literatury působili druhořadí spisovatelé, kupříkladu Jakub Malý, Jan Erazim Vocel či Václav Štulc. Tito méně významní autoři zastávali konzervativní tendence a vyzývali své čtenáře k oddanosti vůči Vídní, centru habsburské monarchie. „*Střežili národní čistotu literatury, odmítali nové ideje, odsuzovali revoluci jako příčinu tehdejšího neutěšeného stavu politického života,*“ říká Vladimír Křivánek⁷. Objevila se i díla umělecky zdařilá. Karel Jaromír Erben vydal *Kytici* (1853), později vyšla také *Babička* (1855) od Boženy Němcové. Nelze opomenout ani Karla Havlíčka Borovského, který napsal své nejlepší satiry⁸.

Roku 1851 byl založen časopis *Lumír*⁹, jediný český beletristický časopis vycházející v dobách Bachova absolutistického režimu. Nejprve ho redigoval jeho zakladatel Ferdinand Břetislav Mikovec, později Vítězslav Hálek či Josef Václav Sládek. Ve srovnání s předrevolučními časopisy neobsahoval *Lumír* žádné projevy politických aktivit ani úmyslně nápadná vyjádření vlastenectví. Prostor zde patřil hlavně kulturnímu dění, a to nejen v českých zemích, ale i tomu ve světě. Týdeník *Lumír* je tak ojedinělým pramenem, který dokumentuje stav českého divadla té doby. Na stránkách periodika se zveřejňovaly verše a próza nejen z původní české tvorby, ale i překlady z jiných evropských literatur, zejména pak z polské nebo ruské. Pro nastupující májovskou literární generaci 60. let byla existence časopisu důležitá, neboť vytvářela podmínky pro její nástup na literární scénu. Od 70. let se kolem časopisu začala soustředit další skupina kulturních osobností označována jako lumírovci.¹⁰

Co se týče společnosti, tak už v průběhu revolučních událostí začalo docházet k její diferenciaci. Na jedné straně stála nemajetná vrstva dělníků, na straně druhé pak vyčkávající měšťanstvo strachující se o vlastní majetek.¹¹ V takovéto situaci

---

⁷ KŘIVÁNEK, Vladimír. *Jan Neruda*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1983, s. 13.

⁸ *Tyrolské elegie a Král Lávro* vyšly poprvé roku 1870 v *Sebraných spisech* (ed. V. Zelený), *Křest svatého Vladimíra v roce 1877*.

⁹ První číslo týdeníku *Lumír* vyšlo dne 6. února 1851.

¹⁰ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 141.

¹¹ ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, s. 124.

se v literatuře objevila otázka, zda setrvat a pokračovat v dosavadních způsobech, kdy literatura pokojně sloužila vnitřně nerozlišené národní společnosti, anebo hledat postupy úplně nové.¹² Zásadní změnu společenského postavení literatury si prvně uvědomil Karel Sabina ve stati *Demokratická literatura* (1848), kde uvedl, že by literatura měla sloužit nejen v boji za osvobození lidu, ale také k pochopení a vyjádření skutečných zájmů, potřeb a stanovisek lidových vrstev.¹³

Na vyrůstající mladou generaci ideje revoluce velice zapůsobily. Na gymnáziích, byť postupně germanizovaných, propukávala mezi studenty vlastenecká a revoluční nadšení. Vystupovali proti neuskutečněným ideálům revoluce, provincialismu, zaujatosti proti všemu novému, maloměšťáckému pojetí života nebo ustrašenosti.¹⁴ Prohra revoluce znamenala pro novou generaci zklamání mezi velkými ideály a přítomnou skutečností. Mezi první projevy mladých autorů, kteří chtěli veřejně projevit své požadavky na svobodný život a tvorbu, patřilo vydání almanachu *Lada-Nióla* (1855). Tento almanach vzešel ze skupiny mladých spisovatelů pod vedením J. V. Friče a reagoval na soudobou politickou a kulturní situaci. I přesto, že jeho umělecký význam nebyl velký a nejasně formuloval požadavek na obrat literatury k životu, vyvolal četné diskuze o koncepcích literatury mezi starší a mladší generací českých spisovatelů¹⁵.

K rozkvětu národního života začalo docházet v době krize absolutismu, jež byla vyvolána zahraničněpolitickými neúspěchy rakouské monarchie. Z vězení byli postupně propouštěni zástupci radikálně demokratického křídla z revolučního roku, mezi nimi také Sabina, Frič nebo Arnold. V roce 1858 vstupuje do české literatury skupina mladých autorů, která na základě svého silného vlasteneckého mínění nesouhlasila se soudobými politickými, společenskými a literárními poměry. Odvoláním ministra Bacha z funkce roku 1859 a vydáním takzvané

---

¹² Tamtéž, s. 124.

¹³ POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 28.

¹⁴ KŘIVÁNEK, Vladimír. *Jan Neruda*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1983, s. 13.

¹⁵ Ostrá kritika almanachu *Lada-Nióla* vyšla roku 1855 v časopise *Obzor*.

Schmerlingovy ústavy¹⁶ došlo v českých zemích k obnově politického a kulturního života. V 60. letech vznikla některá nová periodika, a sice časopis *Čas* či noviny *Národní listy*. V roce 1861 byl založen národní pěvecký spolek Hlahol. Rok 1862 je založením tělovýchovné jednoty Sokol spjaté se jmény Miroslava Tyrše a Jiřího Fügnera. O rok později vznikla Umělecká beseda, celonárodní a reprezentativní kulturní instituce, která sdružovala umělce působící v literatuře, hudbě i ve výtvarném umění. Hlavním úkolem Umělecké besedy bylo seznámit veřejnost s tvorbou těchto umělců. V roce 1868 byl položen základní kámen Národního divadla. Jeho otevření roku 1881 se stalo významnou událostí pro českou kulturu.

1.2 Charakter tvorby „školy májové“

Poté, co se rozpadla Fričova básnická skupina a druhořadí autoři nedokázali vytvořit žádné výrazné literární dílo, vstoupila do české literatury druhé poloviny 19. století mladá generace budoucích básníků a prozaiků seskupených kolem Vítězslava Háška a Jana Nerudy. První společné programové vystoupení této umělecké skupiny proběhlo roku 1858 v almanachu *Máj*. Podle tohoto sborníku veršů a prózy je tato skupina autorů označována jako májovci nebo též básnická „škola májová“. První vydání almanachu *Máj* neslo podtitul Jarní. Toto doplnění titulu zároveň symbolizovalo jak dobu vydání almanachu, tak i dobu probouzení společenského života.¹⁷

Ke generaci májovců řadíme hlavně básníky J. Nerudu, V. Háška, Rudolfa Mayera, Adolfa Heyduka, tvůrkyni českého vesnického románu Karolinu Světlou a její sestru Sofii Podlipskou. V almanachu se dále představili Josef Barák, Josef Václav Frič nebo Karel Sabina. Ze starších spisovatelů byl přizván Karel Jaromír Erben společně s Boženou Němcovou.

Neruda a Hášek jakožto iniciátoři vzniku *Máje* nemohli redigovat jeho první ročník, protože ani jeden z nich nedosáhl potřebné věkové hranice pro udělení

---

¹⁶ *Schmerlingova ústava* vydaná roku 1861 obnovila v habsburské monarchii veřejnou politickou činnost. Rozhodující pravomoci však měla říšská rada, jež sídlila ve Vídni. I přes tyto nedostatky znamenalo vydání ústavy obnovení politického a kulturního života.

¹⁷ POHORSKÝ, Miloš. *V překrásném měsíci máji... : Družina májová*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1979, s. 18.

svolení k redigování. Redaktorem prvního ročníku almanachu se proto stal básník a novinář J. Barák, který zajistil nezbytné finanční prostředky pro jeho vydání a zároveň splňoval potřebnou věkovou hranici.¹⁸ S výjimkou Němcové nebyli autoři za své příspěvky nijak honorováni. Další tři ročníky almanachu, jež redigoval už přímo Hálek, pocházejí z let 1859, 1860 a 1862. Další ročníky almanachu však postrádaly svou původní vyhraněnost.

Almanachem *Máj* se nastupující literární seskupení veřejně přihlásilo k odkazu básníka Karla Hynka Máchy. „*Navazovali programově na Máchovu romantickou nespokojenost, pokoušeli se ji však vyslovovat v rámci obyčejného, věrně kresleného života různých společenských vrstev a v sepětí se soudobými ideami demokratickými,*“ říká o májovcích Miloš Pohorský¹⁹. V jeho díle pociťovali silně prožívaný rozpor mezi ideálem a realitou. Mladší generace spisovatelů u Máchy obdivovala především jeho aktivní postoj vůči skutečnosti.²⁰ Májovci se však s úctou a respektem neobraceli pouze k Máchovi, ale také ke tvorbě Němcové a Erbena. U těchto velikánů české literatury obdivovali jejich realistické tendence, když ve svých dílech dokázali konkrétně a věrně zobrazit národní život a básnicky tak vyjádřit základní vlastnosti českého lidového člověka.

Své první básně zveřejňovaly osobnosti „školy májové“ nejvíce v *Mikovcově Lumíru*, neboť v 50. letech to bylo jediné periodikum, kde bylo možné česky publikovat. S vlastními příspěvky tu poprvé vystoupili noví básníci Neruda, Hálek či Mayer. Důležitý význam měly pro tvorbu této školy časopisy jimi řízené. Zásady svého programu a nové cíle soudobé literatury májovci formulovali v časopise *Obrazy života*, jenž se stal skutečnou bojovou tribunou nové básnické školy. Další periodika jako obrázkový týdeník *Rodinná kronika* nebo ilustrovaný časopis *Zlatá Praha* rovněž napomáhala k rozvoji české literatury.

---

¹⁸ ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1980, s. 31.

¹⁹ POHORSKÝ, Miloš. *Portréty a problémy: Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974, s. 51.

²⁰ POHORSKÝ, Miloš. *V překrásném měsíci máji... : Družina májová*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1979, s. 13.

Tvorba nových autorů značně ovlivnila vývoj české literatury, zejména pak její ideovost, tematiku a umělecké formy. Májovci tíhli k zásadám realismu, jejich cílem bylo pravdivé a reálné zobrazení světa i života v různých vrstvách společnosti. Kládli důraz na poznávací funkci literatury, vnesli do ní aktuální myšlenky a soudobý život. Uměleckými prostředky tak dokázali zobrazit skutečné poměry, v nichž tehdejší česká společnost žila, a to bez typické pasivní přizpůsobivosti a bez popírání třídních neshod ve společnosti. Ve svých dílech si všímali osobních, mravních a společenských vztahů, zabývali se i vztahy mezi bohatou a chudou vrstvou společnosti.²¹

Program májovců byl zaměřen hlavně na ideové cíle, kterými usilovali o národní seberealizaci a základní lidská práva.²² Umělecká tvorba spisovatelů kolem almanachu *Máj* byla tedy budována na demokratických základech. Nejsoustavněji se tyto demokratické postoje projevovaly především u Nerudy.

Důležitým požadavkem májovců byla koncepce světovosti literatury. Májovci nechtěli cizí vzory napodobovat, nýbrž usilovali o sblížení české literatury s pokrokovým evropským myšlením, se kterým je spojovala jak ideová příbuznost, tak i cíle, jež chtěli dosáhnout. Z tohoto důvodu jim byl často vytýkán kosmopolitismus. Nejčastěji byli překládáni takoví autoři světové proslulosti jako Sándor Petöfi, Victor Hugo, Heinrich Heine, George Gordon Byron, Adam Mickiewicz či Alexandr Sergejevič Puškin.

V kontextu vývoji české literatury představuje tato skupina období výrazného rozvoje demokratické literatury.²³ Tyto ideje byly umělecky představovány ve verších, kde se objevovala tematika svobody, jara, nadšení, naděje nebo volnosti. Májovci změnil vztah české literatury k folklóru, který byl v první polovině 19. století hlavním pilířem literární tvorby. Lidová píseň pro ně již nebyla předlohou a odmítali ji napodobovat, protože podle nich vyjadřovala city a vztahy jen na obecné úrovni. Ohlasovou poezii chápali jen jako základ, ke kterému by se

---

²¹ POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 40.

²² VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 151.

²³ POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 34–42.

literatura měla stále vracet. Májovci tak z folklórní poezie čerpali některé podněty k tomu, aby dokázali vyjádřit své osobité umělecké záměry, city a vztahy k životu.

2 Osobnost Jana Nerudy (1834–1891)

Jan Neruda se narodil na pražské Malé Straně, která se nejednou promítla i do jeho děl²⁴. Pocházel z rodiny vysloužilého vojáka a kantýnského, matka byla posluhovačkou. Dětství a mládí prožité v chudobě, stísněné národní a politické poměry, ostré společenské kontrasty, prostředí maloměsta či mateřská láska, to vše ovlivnilo Nerudovu osobnost a následně i jeho uměleckou tvorbu.²⁵

2.1 Neruda jako spisovatel a básník

Nerudovo dílo je rozsáhlé a velmi rozmanité. Josef Špičák²⁶ říká: „*Různorodost jeho díla je nutno tedy hledat v jeho tvůrčí osobnosti, která, vždy plně spjata s dobou, byla pestrým odrazem ne právě vždy jednoduchého českého společensko-politického vývoje v druhé polovině devatenáctého století.*“ Profil autorova díla tak tvoří vlastní původní básnická tvorba, překlady básní z jiných národních literatur, povídky, méně úspěšné divadelní hry, dále medailóny o známých osobnostech domácích i cizích, kritiky, recenze, cestopisné obrázky a především fejetony. Básnický debutoval v roce 1854 v časopise *Lumír*²⁷. První knižně vydanou básnickou sbírkou se stalo *Hřbitovní kvítí* (1858). Ve statích²⁸ *Nyní* (1859) a *Škodlivé směry* (1859) Neruda formuloval programové teze spisovatelů z okruhu májovců. Nejinak tomu bylo i v kulturně-estetické úvaze *Moderní člověk a umění*²⁹ (1867), v níž za znaky moderního umění považuje pravdivost, výraznost a duchaplnost, jak upozornil Arne Novák.³⁰ Zajímavou dobovou výpověď podává též korespondence mezi Nerudou a Svatoplukem Čechem, Josefem Václavem Sládkem, Karolinou Světlou, Jaroslavem Vrchlickým nebo Juliem Zeyerem.

---

²⁴ Viz *Arabesky* (1864) či *Povídky malostranské* (1878).

²⁵ POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 140.

²⁶ ŠPIČÁK, Josef. Čtení o Janu Nerudovi. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, s. 8.

²⁷ Zde byl pod pseudonymem Janko Hovora otištěn Nerudův básnický debut balada *Oběšenec* (*Lumír* 1, 1854, s. 486).

²⁸ Srov. NERUDA, Jan. *Literatura I*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1957, s. 51–57 a 90–99.

²⁹ NERUDA, Jan. *Moderní člověk a umění*. In: NERUDA, Jan. *Studie krátké a kratší II*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958, s. 21–30.

³⁰ NOVÁK, Arne. *Studie o Janu Nerudovi*. V Praze: F. Topič, 1919, s. 100.

Za celý svůj život Neruda nenapsal žádný román, ačkoliv byl tento žánr určitým měřítkem vyspělosti národních literatur.³¹ Hlavní pozornost věnoval drobným a středním žánrům. Svými povídkami a fejetony utvářel nové směřování české umělecké prózy a publicistiky. „*Když se už věnoval útvarům drobným a středním, činil tak prozaik Neruda s nejvyšší uměleckou ctí žádostí vypovídat na malé ploše o základních problémech člověka a takto obohacovat netoliko národní kulturu,*“ říká Jaroslava Janáčková³². Tyto formy nevelkého rozsahu Neruda uveřejňoval v novinách. Příkladem jsou jeho první povídky z budoucího knižního celku *Povídky malostranské* (1878), které vycházely od roku 1875 ve fejetonní rubrice *Národních listů*. Neruda potom sestavoval krátké útvary z vlastní novinové produkce do jednotlivých knižních výborů, zamýšlel se nad jejich kompozicí a vymýšlel pro ně výstižné názvy.³³ Knižní soubory z Nerudovy publicistiky měly u veřejnosti mimořádný úspěch, staly se pro ni poutavou četbou i důkazem vzrůstající světovosti české kultury.³⁴ Ačkoliv byl Neruda nadaným básníkem, uznání mu přineslo až vydání knižních cyklů s jeho fejetony.

Příznačným rysem Nerudova celoživotního díla je autorův vyhraněný postoj ke skutečnosti. Společenskou nerovnost pociťoval velmi těžce, uměl se vžít do situace a pocitů lidí postihnutých bídou.³⁵ Dokázal posoudit svět z jejich perspektivy, neboť sám chudobu zažil. Náměty Neruda nacházel ve svém okolí. Ve své tvorbě realisticky zachytil prostředí Malé Strany, kde žil celkem pětadvacet let, včetně osudů obyčejných lidí.³⁶ Skutečnost vnímal z pozice prostého lidového člověka. Právě toto mu umožnilo vidět realitu v jejích vnitřních protikladech,

---

³¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1985, s. 52.

³² Tamtéž, s. 54.

³³ MOCNÁ, Dagmar. *Záludný svět Povídek malostranských*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 22.

³⁴ MOCNÁ, Dagmar. Mezi Národními listy a Lumírem (Ke genezi Povídek malostranských). In: JAREŠ, Michal, JANÁČEK, Pavel, ŠÁMAL, Petr (eds.) *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 83.

³⁵ ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, s. 8.

³⁶ POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 139.

zvláště pak důsledky toho, jak na lidové vrstvy působí aktuální společenské jevy a politické dění.³⁷

2.2 Neruda jako cestovatel

Již od dávných dob člověk toužil poznat cizí kraje, chtěl zažít nová dobrodružství a vybočit tak ze stereotypu všedního života.³⁸ V průběhu 19. století prodělalo cestování několik zásadních změn. Došlo k rozšíření účelů cestování, zvětšilo se sociální složení cestovatelů a navýšil se jejich počet. Lidé se vydávali na cesty z důvodů pracovních, zájmových, vzdělávacích, výchovných či dokonce zdravotních. Zvláštní kategorií jsou umělecké důvody, kdy se podnikání cest stávalo inspiračním zdrojem pro básníky, romanopisce nebo malíře.³⁹ K rozvoji turistiky napomohly nejen procesy urbanizace a industrializace, ale i nové možnosti dopravy.⁴⁰ Na počátku 19. století se ještě cestovalo kočáry, poštovními vozy anebo částečně pěšky. Od druhé poloviny století se potom rozvíjela železniční doprava. Vzhledem k tomu, že cestování bylo časově a finančně náročné, pocházeli turisté převážně z měšťanských a středních vrstev. Na svých cestách se tito turisté setkávali s venkovskými i horskými obyvateli a přitom si všímali jejich odlišné kultury, na niž doposud hluboce nezapůsobily modernizační procesy.⁴¹ Martin Pelc o tom ve své odborné studii hovoří jako o střetu kultur, kde se projeví rozdíly mezi turisty a venkovany, zejména horaly, a to v jejich chování, vzdělanostní úrovni nebo v hierarchii hodnot. Za těchto okolností proto mezi nimi často docházelo ke konfliktům, když byli turisté nespokojení s venkovany, jejich nevzdělaností, neznalostí morálky nebo nezpůsobností ovládat vlastní emoce. Díky příchodu turistů si venkované mohli osvojit základní prvky

---

³⁷ VODIČKA, Felix. Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. In: *Struktura vývoje*. 2. rozš. vyd. Praha: Dauphin, 1998, s. 263.

³⁸ KOCOURKOVÁ, Květoslava. Písemné pozůstalosti jako pramen k dějinám cestování. In: BOBKOVÁ, Lenka, NEUDERTO VÁ, Michaela (eds.) *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997, s. 366.

³⁹ ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech. In: BOBKOVÁ, Lenka, NEUDERTO VÁ, Michaela (eds.) *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997, s. 360.

⁴⁰ PELC, Martin. Střet kultur v počátcích moderní turistiky. *Časopis Matice moravské*. 2008, roč. 127, č. 2, s. 358.

⁴¹ Tamtéž, s. 357–358.

z měšťanské kultury, rozvíjel se cestovní ruch v navštěvované oblasti, zlepšila se rovněž ekonomická situace daného území i tamějších obyvatel.⁴²

Pro Nerudu bylo cestování druhem příjemné zábavy, ale zároveň i možností, jak si rozšířit svoje životní obzory a znalosti.⁴³ Nabyté dojmy a zážitky z cest následně využil jako inspirační materiál pro vlastní cestopisné fejetony. V nich uplatnil nejen vlastní pozorovací talent, ale také získané poznatky z prostudované zeměpisné a kulturněhistorické literatury.⁴⁴ Profil Nerudovy cestovatelské činnosti tvoří spolu s častými výlety do různých krajín a měst naší vlasti také jeho četné cesty do ciziny. „*Neruda náleží do onoho praskrovňoučkého kruhu českých spisovatelů, kteří mohli podnikati časté cesty do ciziny, a skoro možno říci, že není u nás spisovatele, kterýž by byl tolik zemí viděl jako Neruda,*“ napsal k tomu tenkrát Nerudův žák a přítel Jakub Arbes⁴⁵.

První velkou zahraniční cestu Neruda uskutečnil za finanční podpory Svatoboru⁴⁶ v roce 1863 do Paříže, která tehdy byla významným střediskem evropských umělců a pokrokové kultury. Zde mladý umělec a novinář získával povědomí o sociálním životě Paříže, uchvátil ho tamní divadelní i umělecký život, ruch pařížských bulvárů, výskyt nepřeborného množství lidských typů, povaha a temperament Pařížanů nebo poklid hřbitovů, kde odpočívaly význačné kulturní a literární osobnosti Francie.⁴⁷ Nerudovým průvodcem po metropoli se stal exulant Josef Václav Frič, jenž tam mezi českými krajany rozvíjel kulturní a politickou činnost. Fejetony inspirované touto cestou vyšly knižně pod titulem *Pařížské obrázky* (1864). V nich autor zachytil rozmanitý obraz velkoměstského ruchu pařížského života včetně vlastních reflexí. Ve Francii a jejím moderním

---

⁴² Tamtéž, s. 377.

⁴³ NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 470.

⁴⁴ Tamtéž, s. 470.

⁴⁵ ARBES, Jakub. *O Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1952, s. 138.

⁴⁶ Spolek *Svatobor* byl založen roku 1862. Svou činností napomáhal k rozvoji české literatury, formou studijních a cestovních stipendií podporoval tuzemské spisovatele, poskytoval hmotnou podporu nejen jim, ale i jejich rodinám, pečoval o náležitě uctění památky již zemřelých autorů. Na cestu do Francie Neruda obdržel od Svatoboru finanční podporu ve výši 400 zl.

⁴⁷ HAMAN, Aleš. *Jan Neruda – 150. výročí narození*. Praha: Státní knihovna ČSR, sektor výzkumu a metodiky knihovnictví, 1984, s. 10.

životním stylu Neruda viděl vzor pro novodobou českou společnost.⁴⁸ Během 60. let dále procestoval severní Itálii (1868), zavítal do Uher (1869).

Svou nejdelší zahraniční cestu na Balkán a Blízký východ realizoval v létě 1870 v doprovodu zámožného pražského sládka a mecenáše Emanuela Kittla⁴⁹. Oba cestovatelé nejprve zamířili do Řecka, poté do Turecka, Palestiny a Egypta, kde mohli obdivovat Suezský průplav a město Káhiru. Při zpáteční cestě se podívali do Itálie. Výtěžkem této cesty byly dvě knihy: série klasických cestopisných fejetonů *Obrazy z ciziny* (1870) a soubor *Různí lidé* (1871), v němž dochází k prolínání dvou žánrů, a sice cestopisného fejetonu s povídkou. V útlé próze *Různí lidé* pisatel zaznamenal vlastní cestovní zážitky a turistické aktivity, předně se však soustředil na jedince, s nimiž se osobně setkal na své balkánské cestě a na jejich osudy. Prostřednictvím těchto psychologických drobnokreseb zobrazil na jednotlivých postavách rozdílnost národních povah, detailně pozoroval jejich psychiku, nevyhýbal se ani erotice.⁵⁰

Neruda docestoval také do Belgie, Dalmácie, Chorvatska, Rumunska, Slovinska, Srbska. Navštívil Athény, Neapol, Benátky, Mnichov, Berlín, Hamburk, Drážďany, Bělehrad a řadu dalších měst. Jako parlamentní zpravodaj vyjížděl do Vídně. Poslední zahraniční cestu podnikl v roce 1875 do severního Německa a na Helgoland. Čtenářům ji vylíčil ve svazku *Menší cesty* (1877), jenž v sobě zahrnoval i druhé vydání *Pařížských obrázků*, protože v té době byly výtisky předchozího vydání již beznadějně rozebrány.⁵¹ Knihu tvoří oddíly *Jinde* a *Doma*. Součástí oddílu *Doma* jsou cestopisné fejetony, které Neruda napsal na základě výletů po rodné vlasti. Během nich navštívil nejenom lázeňská či jiná města, ale dostal se i na český venkov.

Určitou souvislost s cestopisným fejetonem lze nalézt v Nerudově básnické sbírce *Prosté motivy* (1883). Básník v ní odhaluje subjektivní citový svět

---

⁴⁸ HAMAN, Aleš. *Tři stálice moderní české prózy: Neruda, Čapek, Kundera*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014, s. 104.

⁴⁹ Emanuel Kittl byl otcem světově proslulé české pěvkyně Emy Destinové (1878–1930).

⁵⁰ POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 156.

⁵¹ ARBES, Jakub. *O Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1952, s. 138.

soudobého člověka, jeho radosti i strasti, střídání pocitů a nálad.⁵² Jeho rozmanitost připodobňuje přírodě, a to na pozadí přírodních nálad, které se mění v důsledku střídání čtyř ročních období. Do několika básní se promítly přírodní scenérie šumavské krajiny, která Nerudu velice okouzila, když pobýval u svého bratrance ve Vlachově Březí.⁵³

Prostřednictvím návštěv cizích měst a zemí Neruda získával povědomí o tamním způsobu života. Ve svých cestopisných fejetonech přinášel čtenářům věcné a zajímavé informace o neznámých krajích, potom je hodnotil a přitom porovnával lokální styl života s českými poměry. Vedle kultury ho zajímala i životní úroveň v souvislosti se světovým pokrokem.⁵⁴ Zde se projevil Nerudův cit pro vnímavost a kulturnost.⁵⁵ Cestováním si prohloubil umělecký vztah k životu, a současně získal nové poznatky z míst, kde vznikaly i zanikaly přední světové kultury.⁵⁶

Neruda zdaleka nebyl jediný český spisovatel, který v době 19. století s oblibou cestoval. U Čechů se cestování těšilo velké popularitě, a proto není divu, že po návratu ze svých cest rádi informovali veřejnost o tom, co během nich viděli a prožili. Častým a oblíbeným cílem cestovatelů z českých zemí byla již od dob renesance Itálie. Čeští autoři o ní však začali soustavně psát až od počátku 19. století. O Itálii se zmínil třeba František Palacký, když písemně zaznamenal svoji studijní cestu do Říma vykonanou v letech 1837–1838. Karel Hynek Mácha putoval v roce 1834 do Itálie pěšky, o čemž svědčí jeho deníkové zápisky. Dvě výpravy do Itálie podnikl také Ján Kollár. Cestoval i Vítězslav Hálek, Svatopluk Čech nebo Josef Václav Sládek. Cestopisná tematika se dále objevila v díle Karla

---

⁵² POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 175–177.

⁵³ PEŠAT, Zdeněk. Prosté motivy – Jan Neruda. In: *Slovník básnických knih: Díla české poezie od obrození do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1990, s. 230.

⁵⁴ POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 162.

⁵⁵ ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, s. 161.

⁵⁶ HAMAN, Aleš. *Jan Neruda – 150. výročí narození*. Praha: Státní knihovna ČSR, sektor výzkumu a metodiky knihovnictví, 1984, s. 11.

Havlíčka Borovského (*Obrazy z Rus*)⁵⁷ a v črtách Boženy Němcové (*Obrazy z okolí domažlického, Obrazy ze života slovenského*)⁵⁸.

2.3 Neruda jako žurnalista

Práce pro noviny patří mezi nejrozsáhlejší oblast Nerudovy prózy. Noviny ho začaly zajímat již v mládí. Svoji žurnalistickou kariéru započal na konci 50. let jako lokálkář v redakci německého liberálního časopisu *Tagesbote aus Böhmen*⁵⁹ a deníku *Prager Morgenpost*. Jeho hlavní pracovní náplň spočívala ve sbírání nejnovějších zpráv a lokálních zajímavostí. Kromě toho tam psal stručné referáty o literatuře nebo divadle. Nerudova novinářská činnost se naplno rozvinula až počátkem 60. let, kdy začaly vycházet noviny ryze české.

V letech 1860–1861 pracoval v redakci deníku *Čas*, jehož vydavatelem byl Alois Krása, a kde také 27. dubna 1861 poprvé použil místo svého podpisu proslulou značku rovnostranného trojúhelníku (Δ). Později přešel do *Hlasu*, v němž setrval až do roku 1865, kdy tento deník zanikl. Od 1. července 1865 se stal členem redakce *Národních listů*,⁶⁰ v níž pracoval do konce svého života. V *Času*, *Hlasu* a *Národních listech* působil jako fejetonista, literární a divadelní kritik. Mimo jiné též redigoval zábavný časopis *Rodinnou kroniku* (1863–1864) nebo krejčovský časopis *Zlaté dno* (1869–1874). V roce 1865 založil společně s Hálkem časopis *Květy*. Další spolupráce s Hálkem byla v *Lumíru* (1873).

Po celá 60. léta měla Nerudova publikační aktivita dvě linie. Zatímco v denním tisku publikoval recenze, studie a fejetony, do beletristických časopisů přispíval básněmi a povídkami. Od začátku 70. let už nepsal do literárních

---

⁵⁷ Za Havlíčkova života byly tyto cestopisné črty publikovány pouze časopisecky (*Květy*, *Česká včela*, *Časopis Českého muzea*). Knižní podobu dostaly v roce 1886.

⁵⁸ *Obrazy z okolí domažlického* vycházely nejprve časopisecky (*Květy* 1845, *Česká včela* 1846). Později se staly součástí svazku *Národopisné a cestopisné obrázky z Čech* (1951) z edice Knihovny klasiků. *Obrazy ze života slovenského* byly zprvu uveřejněny v *Časopisu Českého muzea* roku 1859. Později vyšly v titulu *Národopisné a cestopisné obrázky ze Slovenska* (1955) v edici Knihovna klasiků.

⁵⁹ Dne 4. února 1857 zde vyšel první Nerudův fejeton.

⁶⁰ Vydavatelem *Národních listů* byl Julius Grégr. Tyto první české politické noviny se staly tiskovým orgánem mladočeského křídla národní strany. Vedle Nerudy v nich působili spisovatelé Vítězslav Hálek nebo Jakub Arbes.

časopisů, ale věnoval se jenom novinářské činnosti. Záhy potom se stal v českém prostředí uznávaným fejetonistou a napodobovaným vzorem.⁶¹

Práce žurnalisty, jíž se věnoval po celých třicet let, pro něj neznamovala pouze zaměstnání, nýbrž i možnost kontaktu se čtenáři. Neruda byl přesvědčen, že novinářství přispívá k rozvoji české kultury, společenského a národního života. V žurnalistice spatřoval nástroj, jakým lze uskutečnit proměnu českého národa v moderní občanskou společnost.⁶²

Celá Nerudova publicistická činnost byla tematicky i formálně velmi mnohostranná. Tvoří ji kritické články o literatuře, divadle, výtvarném umění a fejetony. Podle zásad literárního programu májovců posuzoval na nových knihách to, jak pravdivě a umělecky zobrazují skutečnost nebo jak se podílejí na formování národního života a společenského pokroku. Tím se zasloužil o rozvoj české kritiky. Je to právě fejetonistika, která představuje největší část jeho žurnalistického díla. „*Speciálně fejeton byl ovšem pro Nerudu také důležitou součástí krásné literatury. Věřil, že právě tento „ohybný“ útvar dokáže lépe než tradiční žánry udržet krok s měnící se dobou. Byl si však také vědom jeho neetablovanosti, stejně jako pomíjivosti jeho novinové existence,*“ říká Dagmar Mocná⁶³. Od poloviny 70. let proto začal vydávat své nejlepší fejetony také knižně. Tímto neobvyklým počinem získaly stejnou publikační možnost, jakou měly romány či básnické sbírky. Obsáhly celkem pět svazků. Jde o dva díly *Studií, krátkých a kratších* (1876), *Žerty, hravé i dravé* (1877), cestopisné črty *Menší cesty* (1877) a *Obrazy z ciziny* (1879) v novém vydání.

---

⁶¹ MOCNÁ, Dagmar. *Záludný svět Povídek malostranských*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 21–22.

⁶² Tamtéž, s. 22.

⁶³ Tamtéž, s. 22.

3 Fejeton

3.1 Vznik fejetonu

Slovo fejeton bylo do lexikální zásoby českého jazyka přejato z francouzského výrazu *feuilleton*, což v překladu znamená lístek.⁶⁴ Jako fejeton se původně označovala zvláštní tisková příloha kulturního zaměření, která se od poloviny 18. století vkládala jako samostatný volný list do tehdejších novin. Tato tiskovina, jež byla k periodikům připojována jako doplněk, obsahovala především literární a divadelní kritiky. Nejznámější takováto příloha byla součástí německého listu *Vossische Zeitung*⁶⁵ v letech 1751–1755. Jejím autorem byl německý osvícenec Gotthold Ephraim Lessing.

Jako hlavní země vzniku fejetonu se v odborné literatuře uvádí Francie v období konce 18. století, dále následuje Anglie a případně již zmíněné Německo. Začátky fejetonu však sahají až do počátku 18. století, kdy se v londýnském deníku *Spektacor* objevily první náznaky fejetonistického způsobu psaní. Od roku 1800 byla součástí francouzských novin *Journal des Débats* inzertní příloha nazvaná *La Feuille*⁶⁶, ve které pařížský divadelní kritik Julien Louis de Geoffroy zveřejňoval po dva roky své vtipné postřehy a komentáře týkající se nejen divadla, literatury či módy, ale také politiky. Příloha neprocházela žádnou cenzurou, a proto se zde mnohdy vyskytly názory, jež běžně nemohly být tiskem zveřejňovány. Zábavná příloha *La Feuille* měla formu samostatně vloženého listu, a rovněž v sobě zahrnovala různé hádanky a literární hříčky. V roce 1801 proběhla změna formátu novin, a tím tak došlo k přesunu této společenské a kulturní rubriky do spodní části novinové stránky. Od zpravodajských informací byla tato část oddělena nápadnou grafickou linkou – silnou čarou, pod níž se uveřejňovaly recenze na divadelní představení a úryvky z francouzské i cizí beletrie. Právě tomuto prostoru pod čarou se začalo říkat fejeton, česky podčárník. V takto vyčleněném dílu listu začaly později vycházet

---

⁶⁴ TÁBORSKÁ, Jiřina. Fejeton. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.) *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1977, s. 110.

⁶⁵ Kulturní a společenská příloha těchto novin se jmenovala *Das Neueste aus dem Reiche des Witzes*.

⁶⁶ Francouzské slovo „la feuille“ se do češtiny překládá jako „list“, „lísteček“ nebo „zpráva“.

i romány na pokračování, které se v literární teorii označují jako román-fejeton. Příkladem takto vydávaného románu je *Stará panna* od spisovatele Honoré de Balzaca.

Z Francie se fejeton poté rozšířil do ostatního evropského tisku a jako žánr se tak postupně vyvíjel a zdokonaloval. U čtenářského publika měl veliký úspěch. Prostřednictvím fejetonu se autoři mohli vyjádřit ke každodenním událostem, a to na malé ploše. Fejetonistické tvorbě se často věnovali významní spisovatelé, kteří tento žánr obohatili o prvky převzaté z beletrie či poezie. Jejich nejzdařilejší fejetony dokonce vyšly i knižně. Hlavními představiteli francouzského fejetonu byli Théophile Gautier, Jules Janin nebo Victor Hugo. V Rusku se psaní fejetonů věnovali A. P. Čechov, F. M. Dostojevskij, A. S. Puškin nebo I. S. Turgeněv. Mezi známé německé fejetonisty patřili Ludwig Börne či Heinrich Heine.

3.2 Český fejeton

Počátky českého fejetonu se datují k roku 1818, kdy byly na stránkách *Pražských novin* otisknuty první fejetonní causerie. Články měly vtip, obsahovaly výrazné úvahové prvky a morální podtext. Tematicky směřovaly proti lakomství, pověrám, opilství i jiným špatným lidským vlastnostem. Jeden z těchto fejetonů, který se jmenoval *Peníze*, byl vlastně úvahou o tom, jakou úlohu mají peníze v životě člověka.⁶⁷ Byl psán humorným stylem a jeho autor v něm došel k ironicky míněnému závěru, že peníze jsou pro člověka vším.⁶⁸

K dalšímu rozvoji fejetonu u nás dochází zásluhou J. K. Tyla, Václava Bolemlíra Nebeského a K. H. Borovského. Tyl zveřejňoval své fejetony v časopisech *Květy* a *Česká včela*. Do těchto redakcí pak z Vídně přicházely v letech 1843–1846 dopisy od Nebeského, v nichž reagoval na společenské poměry metternichovského absolutismu⁶⁹. Své vlastní postřehy dával do spojitosti s palčivým problémem té doby, a sice s otázkou boje českého národa za národní

---

⁶⁷ ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 22.

⁶⁸ Tamtéž, s. 22.

⁶⁹ *Metternichovský absolutismus* je označení pro absolutistický způsob vlády v habsburské monarchii v období od uspořádání Vídeňského kongresu (1814–1815) do výbuchu revoluce v roce 1848. Toto období je pojmenováno podle tehdejšího rakouského kancléře Metternicha. Mezi hlavní opory absolutistického režimu patřila cenzura a policejní aparát.

obrození.⁷⁰ Byl to právě Nebeský, kdo do české fejetonistiky vnesl rysy aktuálnosti a političnosti.

Další fejetony se objevily na stránkách *Národních novin*, prvního česky psaného deníku. Jejich odpovědný redaktor Karel Havlíček Borovský tam zprvu v rubrice pod čarou uveřejňoval příspěvky s recenzemi knih a divadelních inscenací. V zalomení pod čarou také na pokračování zveřejňoval svůj překlad *Mrtvých duší* od ruského spisovatele Nikolaje Vasiljeviče Gogola. Později se jako fejeton začala označovat celá přílohová část tohoto listu. Čtenáři *Národních novin* si v nich mohli titulku *Feuilleton* ponejprv všimnout již 21. března 1849, kdy jím byl titulován jeden článek zaměřený na literaturu.⁷¹ Mezi nejhlavnější funkce Havlíčkova fejetonu se řadí funkce výchovná.⁷² To znamená, že jeho fejetony sloužily k tomu, aby čtenáři jejich prostřednictvím snadněji porozuměli složitějším politickým článkům. Borovský však zároveň kladl důraz na zábavný aspekt fejetonu. Zábavnost v jeho žurnalistické tvorbě postupně nabývala na intenzitě, a proto se fejetonistická rubrika stala místem, kde se otiskovaly životopisy významných osobností té doby, drobné cestopisné prozaické útvary, literární a divadelní kritiky či ukázky ze starší české literatury. V tomto oddíle se též žertovným způsobem zachycovaly různé zajímavosti z politického života. Dochází ke sblížení fejetonu s beletrií.

Nástup Bachova absolutistického způsobu vlády i následné zavedení cenzury v 50. letech výrazně zpomalilo rozvoj českého novinářství a s ním souvisejícího fejetonu. K dalšímu rozvoji fejetonu dochází až v 60. letech 19. století, a to díky nově vzniklým novinám a časopisům (*Čas, Hlas, Národní listy*). V té době se fejeton žánrově vymezuje, stává se nejdůležitějším a nejoblíbenějším publicistickým útvarem uplatňovaným v periodikách. „*Autoři nového žánru se pokoušejí o osobitý rukopis (výběr slov a jejich řazení), o motivaci činů a morálky, která z toho vyplývá. Vedle snahy o aktuálnost tu jasně vystupuje zřetel humanitní, překračuje ji k hluboké lidské pravdě, sociální problematice*

---

⁷⁰ ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 23.

⁷¹ Tamtéž, s. 23.

⁷² OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim (eds.) *O fejetonu s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 7.

a *politice*,“ říká Karel Štorkán⁷³. Nejvýznamnějším fejetonistou tohoto období byl Jan Neruda. Z dalších autorů jmenujme Vítězslava Háška, Adolfa Heyduka, Josefa Baráka, Aloise Vojtěcha Šmilovského nebo Jakuba Arbese.

Přelom 19. a 20. století byl pro český podčárník *Národních listů* krizovým obdobím. Členy redakce byly osobnosti, které nedokázaly napsat originální a kvalitní podčárničky, jak tvrdí například Barbora Osvaldová⁷⁴: „*Šablonovité nápady, nevynalézavá forma, chudý jazyk vedly k tomu, že se pod čarou Národních listů objevují materiály různé – někdy román na pokračování, sentimentální povídky, filozofické a uměnovědné úvahy nebo zkratka cokoli, co se nedá zařadit do jiné části deníku.*“ K rozkvětu žánru fejetonu dochází jen tehdy, pokud v žurnalistické oblasti působí důležité, schopné a nadané tvůrčí osobnosti. Mezi proslulé fejetonisty doby řadíme Josefa Svatopluka Machara, Jaroslava Haška či Egona Erwina Kische.

Dalším významným mezníkem v rozvoji české fejetonistiky bylo období první poloviny 20. století, kdy se tvorbou fejetonů zabývali spisovatelé a redaktori působící v redakci *Lidových novin*: Karel Čapek, Rudolf Těsnohlídek, Jiří Mahen, Richard Weiner, dále Karel Poláček, Eduard Bass. Někteří významní fejetonisté knižně vydávají soubory fejetonů, které jsou zaměřeny na jednu tematickou oblast. Příkladem takového fejetonního tematického cyklu je sbírka fejetonů *Zahradníkův rok* (1929) od K. Čapka.

Ze současných českých fejetonistů je nejvýraznější Rudolf Křesťan.

3.3 Fejeton jako žánr

Fejeton je termín mnohovýznamový. V evropské žurnalistice má trojí vymezení.⁷⁵ V nejužším pojetí se jako fejeton označuje specifický žánr umělecké publicistiky. Dále může být fejetonem nazývána samostatná rubrika listu zaobírající se publicistikou a drobnou beletrií. V Německu, Rakousku a Švýcarsku se za fejeton dokonce považuje celá kulturní a společenská příloha tiskovin,

⁷³ ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 23.

⁷⁴ OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim (eds.) *O fejetonu s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 9–10.

⁷⁵ TUREČEK, Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, s. 9.

mnohdy i vícestránková, kde čtenáři naleznou kromě zpravodajských informací a recenzí uměleckých děl také různé úvahy či eseje na aktuální témata. Takovou šestistránkovou přílohu můžeme najít třeba v pátečním vydání německých novin *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, ve které jsou vyloženě fejetonového žánru pouze jeden dva příspěvky.⁷⁶ V posledním případě se jako fejeton pojmenovává soubor stylistických fejetonních znaků užitých v literárním textu.

Zpočátku se fejeton věnoval aktuálním kulturním záležitostem. Byl protikladem politických zpráv a úvah, jež v tisku převažovaly. Postupem času se však stává žánrem, který se soustřeďuje i na další témata, a neuznává tak žádné konvenční limity.⁷⁷ Pokud se na fejeton podíváme v kontextu publicistického stylu, zjistíme, že se jedná o výrazně subjektivní žánr.

Encyklopedie literárních žánrů uvádí u heslového slova fejeton následující výstižnou charakteristiku: „Krátký bezsyžetově prozaický žánr duchaplným a všímavým způsobem vyjadřující atmosféru doby, pisatelův vztah k ní.“⁷⁸ Podle *Slovníku literární teorie* se jedná o literárně publicistický útvar malého rozsahu.⁷⁹ Ten pak vykazuje, ostatně jako každý literární žánr, příznačné znaky.

Fejetony se tematicky zaměřují na aktuální události ze společenské a kulturní oblasti. Uplatňuje se v nich polytematická tendence. V jednom fejetonu častokrát dochází k volnému spojení několika témat. Jedná se o protiklad dějové prózy, protože postrádá časovou a příčinnou motivickou návaznost.⁸⁰ Je psán lehkou, poutavou a vtípnou stylistickou formou. Vypovídá o obecném nebo veřejném problému, jenž je zde hodnocen pomocí komentářů, a ty jsou většinou humorně,

---

⁷⁶ OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim (eds.) *O fejetonu s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 8.

⁷⁷ PETERKA, Josef. Fejeton. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 192.

⁷⁸ Tamtéž, s. 191.

⁷⁹ TÁBORSKÁ, Jiřina. Fejeton. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.) *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1977, s. 111.

⁸⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1985, s. 90.

ironicky až satiricky stylizovány. Pro fejeton je klíčová funkce informativní, poznávací, kritická, přesvědčovací a reflexivní.⁸¹

Smyslem fejetonu je pobavit, seznámit s kulturou a pohledy na aktuální dobu a události. Podstatným znakem fejetonu je tedy jeho aktuálnost. Čtenářům však nepřináší nové zpravodajské informace, nýbrž se soustředí na všední a obecně známá témata. Jedním z typických banálních motivů může být například téma jaro.⁸² Vše je ale podáno netradičním způsobem a osobitým autorským stylem. Na základě rozmanitosti užitých motivů a postupů se ve fejetonu prolínají jiné literární žánry. Fejeton tak může být drobnou úvahou, esejí, recenzí, rozhovorem, polemikou i cestopisnou črtou nebo reportáží.⁸³

Ve fejetonech se vyskytují jak pasáže popisné, tak i úvahové.⁸⁴ Častými jazykovými prostředky jsou zde hyperboly. Dále jsou v nich patrné kontrasty, narážky a humorné postřehy. To všechno pak směřuje k překvapivému závěru.⁸⁵ Pro čtenáře novin a časopisů znamená fejeton jakési zábavné rozptýlení.

Ve fejetonech je evidentní autostylizace vyprávějího subjektu. Vypravěč mluví sám za sebe, a to s použitím ich-formy. Snaží se ve čtenářích navodit pocit věrohodnosti svého vyprávění, komunikuje s nimi, a tak z nich dělá potenciální společníky vlastní promluvy.⁸⁶ Jeho promluva mnohdy obsahuje autobiografické prvky. Vypravěč neoslovuje pouze čtenáře, ale obrací se i sám k sobě. Mnohdy uvádí záměr svého vyprávění a okolnosti, které ho k napsání fejetonu přivedly.

Neobvyklou formou fejetonu je již zmiňovaný fejetonní román neboli román-fejeton. Fejeton menšího rozsahu se nazývá sloupek. Pokud je fejeton psán ve

---

⁸¹ PETERKA, Josef. Fejeton. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191.

⁸² Tamtéž, s. 191.

⁸³ Tamtéž, s. 191–192.

⁸⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1985, s. 90.

⁸⁵ PETERKA, Josef. Fejeton. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191.

⁸⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1985, s. 90.

verších, jedná se o takzvaný rozhlásek.⁸⁷ Zakladatelem tohoto specifického fejetonního typu byl Eduard Bass. V souvislosti s rozvojem médií vznikly fejetony rozhlasové, filmové a fotografické. Fejeton fotografický je sérií snímků zaměřených na jedno téma.⁸⁸

---

⁸⁷ OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim (eds.) *O fejetonu s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 10.

⁸⁸ PETERKA, Josef. Fejeton. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 192.

4 Nerudův fejeton

Nerudova fejetonistická tvorba je přímo spjatá s jeho prací v několika novinách a časopisech. Věnoval se jí naplno v letech 1860–1891. Neruda napsal za svůj život přibližně 2 260 fejetonů.⁸⁹ V nich se zabíral různými tématy, což svědčí o mnohostrannosti jeho tvorby.

4.1 Vývoj Nerudova fejetonu

Před dobou Jana Nerudy byla česká fejetonní teorie a praxe málo vyspělá, a to z důvodu nedostatečného počtu textů, které jsou nezbytným předpokladem pro konstituování fejetonu jako žánru.⁹⁰ Byl to až Neruda, který v 60. letech 19. století vytvořil svou tvůrčí činností formální postupy, jež zapříčinily žánrový vývoj českého fejetonu. Nejenže ho povznesl na světovou úroveň, ale zároveň do něj vtiskl i myšlenky či názory vztahující se k celému světu.⁹¹ Kvůli těmto skutečnostem je Neruda zaslouženě považován za zakladatele moderního českého fejetonu. Domníval se, že jako autor přinese národu větší prospěch tehdy, pokud s ním bude v denním styku, přičemž bude zaujímat vztah ke každé události. Kniha tohle neumožňovala, zato noviny ano. Jeho fejetony se staly českou národní školou, čtenáři v nich nacházeli ponaučení i zábavu, zdokonalovali si životní a umělecký vkus. Nutno podotknout, že v průběhu třech desetiletí prošel Nerudův fejetonistický styl postupným vývojem.

Následující popis vývojových proměn Nerudova fejetonistického stylu vychází hlavně z toho, jak ho vnímá Dalibor Tureček ve své jedné monografii⁹².

4.1.1 Šedesátá léta

Na samém počátku 60. let si Neruda zvolil fejetonistiku jako své povolání. Jeho fejetonistický způsob psaní zprvu nevykazoval výrazné rozdíly od tvaru

---

⁸⁹ ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, s. 6.

⁹⁰ TUREČEK, Dalibor. Morfologické rysy Nerudovy fejetonistiky šedesátých let. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1988, roč. 37, č. D35. Brno: Masarykova univerzita, 1988, s. 22.

⁹¹ PRAŽÁK, Albert. Feuilleton, jeho rozřídění a myšlenkový význam. In: *Literatura česká devatenáctého století. Dílu 3., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1907, s. 563.

⁹² TUREČEK, Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007.

tehdejší publicistiky. Postupem času se ovšem začal specificky vyhraňovat, protože si Neruda uvědomil, že klíčem k úspěchu autora v četné dobové žurnalistické produkci je individuální diferenciací fejetonního stylu, jeho originálnost a kvalita textů.⁹³ „*Neruda však nevolí cestu precizování stávajících postupů, jak to činí Hálek. Svou individuální diferenciací žánru rozvíjí v polemice s nimi,*“ jak říká Dalibor Tureček⁹⁴.

První vývojovou etapu Nerudovy fejetonistiky, jež zahrnuje 60. léta, Tureček nazývá obdobím krystalizace tvaru. Jedná se o dobu, během níž si Neruda vytvářel ustálené soubory tvárných prostředků pro vlastní fejetonistický styl. V něm zpočátku dominovala monotematicnost nad polytematicností, autor se stylizoval do role objektivního vypravěče.⁹⁵ Co se týče jazykové stránky, vycházely fejetony syntakticky i lexikálně ze spisovného úzu té doby. Obsahovaly dlouhá souvětí s častou slovoslednou inverzí, pojmenování směřovala k poetismům, hojně se v nich vyskytovaly personifikace a řečnické figury, obzvláště sled řečnických otázek.⁹⁶ Trvalé použití uvedených prostředků je však příznačnější pro fejetonistickou tvorbu jiného autora, a sice Vítězslava Háška.

Přibližně od roku 1863 se Neruda ve svých fejetonech přiklonil k polytematicnosti. Díky ní mohl autor jako organizátor textu lépe vystihnout různorodou realitu, s naprostou volností k sobě řadil témata na základě vlastního výběru. Polytematicnost tedy umožnila svobodnější výběr jednotlivých událostí z mnohosti aktuálního společenského dění, volnější zacházení s jednotlivými motivy a jejich kombinování do kontrastních, překvapivých spojení, čímž se tak stupňoval zábavný účinek. Různorodost témat nejenže ulehčila tvorbu fejetonu, ale zároveň podstatně ovlivnila jeho kompoziční výstavbu. „*Hlavním formálně organizačním principem kompozice již nemohla být kauzální souvislost a temporální souvztažnost jako v syžetových žánrech beletrie, logická návaznost úvahy nebo prostorová souvislost popisu. Do popředí vystupují vztahy jevů,*

---

⁹³ TUREČEK, Dalibor. Morfologické rysy Nerudovy fejetonistiky šedesátých let. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1988, roč. 37, č. D35. Brno: Masarykova univerzita, 1988, s. 22.

⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

⁹⁵ Tamtéž, s. 22.

⁹⁶ Tamtéž, s. 22.

založené na asociaci,“ říká Dalibor Tureček⁹⁷. Stylová a tematická mnohotvárnost Nerudových fejetonů se jeví jako mozaikovitost či míhavost. Protože mnohost témat vyžaduje jiný typ čtení – z opačného úhlu pohledu, oslovily fejetony obsahující prostředky z krásné literatury také čtenáře z nižších společenských vrstev, kteří nebyli zvyklí číst beletrii vysokého stylu.⁹⁸ Již v polovině 60. let se Neruda stává předním českým fejetonistou.

Od druhé poloviny 60. let Neruda uplatňoval ve svých fejetonech ironii, především pak sebeironii. Autor již nestál mimo text, stylizoval se do role tvůrce textu. Fejetonista projevoval spontánní suverenitu tvůrce, přičemž prostřednictvím stálého sebeironizování zpochybňoval svou kompetenci. V této době začal ve svém fejetonu uplatňovat různé žánry slovesného folklóru, a sice anekdotu, humorku, vzpomínkové vyprávění či domněnku. Díky nim dokázal pisatel oslovit nejširší společenské vrstvy, neboť se jednalo o žánry, jež se vyskytovaly jak v prostředí venkovském, tak městském. Text byl obohacen o humorné prvky, čímž se zvýšila jeho účinnost, komunikativnost a více se tak přiblížil lidovému publiku. Anekdoty a humorky fungovaly jako pointa, autor je uváděl buď v závěru textu nebo sloužily jako prostředek při zakončení tématu.⁹⁹ Fejetonista často navazoval kontakt se čtenářem, když s ním vedl fiktivní dialog, jindy do textu zakomponoval jeho předpokládané reakce. Všemi textovými vrstvami Nerudova fejetonu prostoupil hovorový styl, humor, text kolísal mezi vážností a ironií nebo satirou.

4.1.2 Sedmdesátá léta

Druhou vývojovou etapu Nerudovy fejetonistiky, jež zahrnují práce z let 1870 až 1880, Tureček označuje jako období krize hodnot. V tomto tvůrčím období Neruda hledal nejen nové možnosti fejetonního tvaru, ale věnoval se

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 23.

⁹⁸ Tamtéž, s. 22.

⁹⁹ Tamtéž, s. 25.

i otázce knižního vydávání svých fejetonů. Jeho fejeton také začal fungovat jako žánrová norma.¹⁰⁰

Autorský fejetonní styl ovlivnily skutečnosti nesouvisející s literaturou, a to neúspěšnost české politiky v uskutečnění změny státoprávního postavení Čechů v rámci Rakouska-Uherska. Odmítnutí takzvaných fundamentálních článků (fundamentálek) z roku 1871, soupeření dvou politických proudů staročechů a mladočechů nebo taktika pasivního politického odporu českých politických představitelů, kteří se odmítali zúčastňovat zasedání v zemských sněmech a říšské radě. Výše uvedené skutečnosti zapůsobily rovněž na Nerudu, který v 70. letech prošel hlubokou deziluzí, trpěl pocitem osamělosti, nedocenění a sebelítosti. To vše se odrazilo i v jeho fejetonistické tvorbě, v níž převládala politická tematika. S kritikou, ironií i satirou psal o problémech českého společenského a politického života, kritizoval rakouský úřednický aparát, další státní orgány výkonné moci, vysmíval se politickému pokrytectví.¹⁰¹

Výrazným způsobem se u fejetonu proměnila struktura textu a styl. Ten znovu tíhne k monotematicnosti, humor vystřídala sklíčenost, zmizely prvky žánrů folklórní prózy. Místo nich se objevily prostředky z lyrické poezie, jimiž byly vyjadřovány pocity životního zklamání. Jednalo se o expresivně laděné metafory, afektivní pojmenování, řetězení řečnických otázek, snahu o stylovou jednotnost celého textu nebo využití různých symbolů.¹⁰² K líčení národní situace Neruda používal symboly převážně z Bible. Nejčtenější byly motivy kříže, vzkříšení, nanebevzetí, vykoupení, mimo to i dětství.

Od druhé poloviny 70. let znovu začala v textech dominovat polytematicnost. Navrátila se také komika. Ta už nebyla prostředkem společenské kritiky, nýbrž sloužila pro pobavení čtenářů. Dalším zábavným prostředkem ve fejetonu se stala

---

¹⁰⁰ TUREČEK, Dalibor. Nerudův společensko-politický fejeton jako žánr. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1992, roč. 41, č. D39. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 68.

¹⁰¹ HAMAN, Aleš. *Tři stálice moderní české prózy: Neruda, Čapek, Kundera*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014, s. 32.

¹⁰² TUREČEK, Dalibor. Nerudův společensko-politický fejeton jako žánr. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1992, roč. 41, č. D39. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 69.

parodie. Neruda parodoval především žurnalistická kliše a frázovité slovní obraty úředních výnosů. Nerudovy fejetony ze 70. let výrazně obohatily českou uměleckou publicistiku.

4.1.3 Osmdesátá léta

Poslední vývojovou fází Nerudovy fejetonistické činnosti Tureček nazývá obdobím syntézy a modifikace. Spadá mezi roky 1880–1891, které pro tvar fejetonu představují dobu největší pestrosti na základě využití mnohotvárných funkčních a výrazových prostředků.

Kvalitu Nerudova fejetonu těchto let ovlivnily autorovy zdravotní potíže, jež mu bránily v psaní. Po celá tato léta v dopisech častokrát naléhavě žádal Julia Grégra o zdravotní dovolenou. Kvůli nemoci se částečně odloučil od společenského dění, a proto musel čerpat náměty hlavně z encyklopedií, populárně-naučných publikací nebo časopisů. Ve svých fejetonech se proto více zaměřil na světce, někdy psal o ovocnářství, jindy zase o pivo. Tvořil hlavně nedělní fejetony, které čtenářům poskytovaly zábavu i pobavení. Typickým znakem Nerudovy fejetonistiky 80. let se tedy stala humornost. Zábavného účinku autor dosáhl nejen použitím identických prostředků jako v 60. letech, ale i přidáním hyperboly a stupňováním představ do absurdní nebo groteskní fikce.¹⁰³ „V období třetím posledním, úkol rozveselujícího humoristy je na předním místě, služebnictví straně na druhé a umění až na třetím,“ jak tvrdí Dalibor Tureček¹⁰⁴.

Mezi další znak Nerudova fejetonu tohoto období patří poetizovaná všednodennost. To znamená, že se pomocí prostředků lyrické poezie vyjadřoval o běžných každodenních skutečnostech, často až banálních. Tato tendence se nejvíce projevila ve fejetonech o jídle, v nichž poetizoval tradiční pokrmy, které poté dal do kontrastu s tradičními poetickými rekvizitami.¹⁰⁵ Básnický se tak vyjádřil o škubáčích, švestkovém knedlíku nebo hříbku.

---

¹⁰³ Tamtéž, s. 70.

¹⁰⁴ TUREČEK, Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, s. 157.

¹⁰⁵ TUREČEK, Dalibor. Nerudův společensko-politický fejeton jako žánr. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1992, roč. 41, č. D39. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 71.

4.2 Tematické rozdělení Nerudových fejetonů

Fejetony Jana Nerudy se dají rozčlenit do několika skupin. Snad nejrozsáhlejší klasifikaci vytvořil Albert Pražák, který je roztřídil podle tematických oblastí, k nimž se vztahují, a to na fejetony: pražské, společenské, gastronomické, folkloristické, ikonografické, denně kronikářské, kulturně-historické, psychologické, cestovní, filosoficko-kosmické, přírodní, národní, politicky pamfletické i panegyrické a sociální.¹⁰⁶

Servác Heller je třídí na fejetony umělecké a literární, společenské, kulturně-historické, přírodnické, světové a kosmické, beletristické, cestopisné a na příležitostné causerie i polemiky.¹⁰⁷

Další rozdělení Nerudova fejetonu provedl Karel Štorkán. Dělí je na fejetony obecně časové, literárně kritické, populárně-vědecké, cestopisné, polemické, komentující a kritizující.¹⁰⁸

V Nerudových fejetonech lze najít nepřeberné množství různých námětů. Mezi nejfrekventovanější témata patří: cestování, Praha a tamější život, atmosféra, městské panorama či pražská chudina, události z domácí i zahraniční politiky, různá významná výročí, národní slavnosti nebo výstavy. Z dalších témat uvedme českou rodinu, nahlížení do české domácnosti, zobrazení života předků a jejich tradic, náboženskou tematiku s reprodukcí lidových představ o svatých či sledování významných svátků v průběhu roku.

Ve své práci se podrobněji zaměřím pouze na kategorii fejetonu cestopisného, který je předmětem této práce.

4.2.1 Fejeton cestopisný

Neruda psal cestopisné fejetony pod tíhou dojmů a zážitků získaných z vlastních cest po Čechách a cizině. Již v době jejich zveřejňování v *Národních*

---

¹⁰⁶ PRAŽÁK, Albert. Feuilleton, jeho roztřídění a myšlenkový význam. In: *Literatura česká devatenáctého století. Dílu 3., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1907, s. 560–592.

¹⁰⁷ HELLER, Servác Bonifác. Jan Neruda a jeho feuilletony. *Lumír*. 1876, roč. 4, č. 14, s. 250.

¹⁰⁸ ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 28.

listech se u čtenářů těšily velké oblibě, a záhy se tak staly chloubou a ozdobou tohoto deníku.¹⁰⁹

V cestopisných obrázcích provázel čtenáře městy, venkovem a krajinami, zachytil jimi atmosféru navštíveného místa, poutavým způsobem vyprávěl o jeho historii, kultuře. Kritickým pohledem si všímal obrazu současného života všech společenských vrstev národa. Mnohdy mezi sebou porovnával měšťany, venkovany, boháče i dělníky, jindy je stavěl do kontrastu. Čtenářům přibližoval dálky, učil je dívat se na podstatu věci a na svět, v němž zpravidla to nejobyčejnější místo bývá tím nejzajímavějším.¹¹⁰

Co se týče stylistiky, využíval slovní zásobu typickou jak pro prózu, tak i pro poezii. „*Tón jeho cestopisných fejetonů není nikdy pesimistický, beznadějný nebo bezútěšný,*“ říká Karel Štorkán¹¹¹. Stručně, ale přitom věcně a zajímavě dokázal v cestopisném fejetonu zachytit nejen poznatky o městech, významných pamětihodnostech a přírodě, ale také i o tamějším obyvatelstvu. Na malý prostor dokázal vměstnat celou řadu vzpomínek ze svých putování. Fejetony nepsal přímo v cizím místě, zaznamenával si tam však spoustu poznámek, které poté doma využil jako pomůcku při psaní jednotlivých cestopisných črt.¹¹²

Neruda se primárně soustředil na přítomnost. Tady uplatnil svůj pozorovací talent, postřeh a všestrannost. Jevil se jako člověk znalý ve všech oblastech umění. Snažil se o pravdivé zobrazení způsobu života v dané oblasti, i když mnohdy prostřednictvím kritiky, ironie nebo humoru. Častokrát používá srovnávací prvky, když porovnává buď zahraniční země s Čechami, anebo jednotlivá česká města mezi sebou navzájem. Mezi další charakteristický znak patří také političnost.¹¹³ Na základě ní pisatel hodnotil skutečnost, mnohdy formou narážky či komentáře. Ve svých cestopisných fejetonech mistrně

---

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 45.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 45.

¹¹¹ Tamtéž, s. 48.

¹¹² PRAŽÁK, Albert. Feuilleton, jeho roztřídění a myšlenkový význam. In: *Literatura česká devatenáctého století. Dílu 3., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1907, s. 575.

¹¹³ VODIČKA, Felix. Nerudův výbor z fejetonů. In: *NERUDA, Jan. Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 518.

komentoval vše odpozorované za účelem toho, aby českým čtenářům poskytl nejen poučení a poznání, ale také aby pobídl jejich občanské a národní cítění.¹¹⁴

Podívejme se nyní zevrubněji na některé fejetony J. Nerudy s cestopisnou tematikou.

---

¹¹⁴ ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979, s. 48.

5 Rozbory vybraných Nerudových cestopisných fejetonů

5.1 O letních výletech

Fejeton *O letních výletech*¹¹⁵ v podstatě představuje drobnou úvahu o cestování lidí v době 19. století. Neruda v ní přemýšlí v první řadě o tom, co může člověk podnikáním cest získat a jaký má tato činnost pro něj význam. Dochází k poznání, že člověk díky cestování získá zážitky na celý život. Navíc bude moci porovnat poměry v cizině s těmi v domovské zemi. Nerudův fejeton začíná slovy: „*Těch lidí už není příliš mnoho, kteří neviděli po celý život svůj jiného obzoru, než jaký se kroužil kolem kolébky jich, ale u nás je jich přece ještě dost.*“¹¹⁶ Těmito slovy dává Neruda najevo svůj kritický postoj vůči četnosti cestování Čechů a jejich vztahu k cestování. Do popředí autorova zájmu se tu dostávají měšťané, hlavně Pražané, spolu s kritikou jejich usedlého způsobu života a omezeného rozhledu. „*S okem zvědavostí planoucím, s tváří nanejvýš napnutou poslouchá, když se vypravuje o neznámých mu krajích a cizině, dobře tuší, že ti lidé jinde a obyčeje cizí mnoho by ho poučili i jemu prospěli, – avšak nemohl by večer o sedmé hodině jít do hospody, v poledne o čtvrt na jednu zasednout k polívce a ráno zrovna do půl sedmé vyspávat.*“¹¹⁷ Dle předešlé ukázky měl Neruda za to, že měšťanům bránila v cestování jejich pohodlnost a také neochota narušit navyklý stereotyp života. Jako další důvody uvádí strach měšťanů o majetek po dobu strávenou na cestách či špatné lidské vlastnosti, jako hrabivost nebo lakomství v souvislosti s penězi: „*I peněžitých výdajů se bojí, ač má peněz dost a cesta by ho ani o dvacet procent víc nestála než výdaj jeho obyčejný.*“¹¹⁸ Neruda k tomu dodává: „*Pedantství je vůbec strašná věc, vzhledem k cestování ale přímo úmorem.*“¹¹⁹

V další části fejetonu Neruda uplatnil funkci vybízející a ovlivňovací, když nabádal širokou veřejnost k tomu, aby využila příznivého počasí k cestování: „*Právě nám nastávají měsíce, kdy je nejpríhodněji k cestě. Přivandrovalo se*

---

¹¹⁵ Tento fejeton vyšel v *Národních listech* 22. dubna 1870.

¹¹⁶ NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 425.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 425.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 425–426.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 426.

*k nám modré nebe, vlašný vzduch, květ a zpěv, pudí nás to tam, odkudže ty skvosty
přišly a kde musí být blaženo.*“¹²⁰ Fejeton dále plnil funkci informativní, kdy
v něm autor přinesl čtenářům informaci o peněžní hodnotě vybrané dopravní
ceniny, přičemž nezapomněl poukázat ani na rozmanité možnosti dopravy při
cestování: „*V naší době jsou dopravné prostředky bohaty, cestování je nepoměrně
lacinější. Za padesát zlatých obdržíš železniční lístek celý měsíc platící, a pro túry
rozličné.*“¹²¹

V tomto fejetonu se projevuje také nacionální tematika. „*Avšak větší ještě
prospěch má, kdo dobu tak krátkou věnuje poznání vlastní domoviny.*“¹²² Podle
Nerudy je důležité a užitečné znát svou vlast, a proto tu čtenářům doporučil
pořádání výletů po českých zemích, uvedl zde výčet cestovních plánů včetně
odhadnutí jejich časového rozvržení, jak je patrné z následující ukázky: „*Za měsíc
sezná severozápadní lázně české, Mariánské, karlovarské, teplické, i s celým jich
zajímavým lázeňským životem.*“¹²³ Pak jsou vychvalována různá místa naší vlasti:
„*Necelý týden stačí, aby se pohodlně a volně poznalo divoce romantické vúkolí
Blanska s Macechou nebo romantika Jizery, Turnov, Hrubá a Malá Skála nebo
málo známé, ale překrásné údolí sázavské.*“¹²⁴

Fejeton obsahuje také kritiku domácích poměrů. Ta se týká Prahy a Pražanů.
Pisatel tu využil srovnání, když porovnával pražské okolí, jeho dopravní
možnosti, přírodu nebo architekturu s jinými oblastmi: „*Praha nemá tak bohatého
vúkolí jako jiná velká města. Není nám náhodou ihned po ruce nějaký Semmering
jako Vídeňákům, abychom mohli v jediném dni podniknout nejodvážnější
železniční cestu, pokochat se pohledem na stavební podnik rovnající se
starověkým podnikům římským, pookřát pak v štýrských krásných údolích alpským
vzduchem, zelní a vínem, a zase v noci vyspat se ve svém loži.*“¹²⁵ V souvislosti
s Prahou rovněž kritizoval její provinciální ráz: „*“Provinciální“ město
nedostávalo nových okras, ano bylo okras starých a vlastních peněz na nové*

---

¹²⁰ Tamtéž, s. 426.

¹²¹ Tamtéž, s. 426.

¹²² Tamtéž, s. 426.

¹²³ Tamtéž, s. 426.

¹²⁴ Tamtéž, s. 426.

¹²⁵ Tamtéž, s. 427.

i zbavováno. Chudý jen život společenský také nevábil k villegiaturám a jinému, co v okolí velkých měst dodává zvláštního oživení.¹²⁶ Dále naráží na rozpor, kdy obyvatelé žijící přímo v Praze nepoznali blízké okolí a mnohdy neznají ani město samotné: „A co je as lidí zde, rodilých Pražanů nebo dlouhou řadu let v Praze žijících, kteří ještě nepoznali ani nejbližšího tohoto okolí. Vždyť je jich dost, kteří nepoznali posud ani Prahu, ano znám zde sám lidi, kteří – nebyli posud ani na Hradčanech, a jiné, kteří kvůli vzájemnosti zase nebyli ani na Vyšehradě.“¹²⁷ Problematiku omezeného rozhledu Pražanů uzavírá apelem: „Avšak není hanbou se doučovat a dovídat, třeba pozdě.“¹²⁸

Tento fejeton uzavírá jedna epizodka. Autor v ní vypráví o tom, jak se setkal s jedním obyvatelem Prahy, který se začal zajímat o své rodné město, a při tom se nechal vést knižním turistickým průvodcem: „Je tomu právě týden, co jsem potkal před křížovnickým kostelem prvního letošního „Baedekra“. Byl krásně červený, nový a vedl – padesátiletého muže, rodilého Pražana, kterého to dohnalo přes jednu na důkladné studování vlastního rodiště.“¹²⁹ Fejeton končí větou zvolací, v níž Neruda vyjádřil svůj subjektivní názor na uvedenou příhodu: „Jen když konečně!“¹³⁰

5.2 Liberec

Jan Neruda zavítal do Liberce zřejmě 5. nebo 6. září roku 1865. Své dojmy z návštěvy zachytil ve fejetonu *Liberec*¹³¹, v němž čtenářům podal nelichotivý obraz tohoto města.

Ve fejetonu je evidentní uplatnění polytematičnosti. Hlavním tématem je kritika národnostního odcizování města Liberce spolu s odmítavým postojem autora k tamější germanizaci. Vypravěč se tu jeví jako všímavý pozorovatel, komentuje společenské, kulturní a sociální poměry v městě. Používá ich-formu, někdy navazuje kontakt se čtenářem, když mu adresuje svoji promluvu: „Ovšem

---

¹²⁶ Tamtéž, s. 427.

¹²⁷ Tamtéž, s. 427.

¹²⁸ Tamtéž, s. 427.

¹²⁹ Tamtéž, s. 427.

¹³⁰ Tamtéž, s. 427.

¹³¹ Tento fejeton byl otištěn v *Národních listech* ve dvou částech 8. a 12. října 1865.

do většiny ulic sotva vejdeš a vlastně jsi již zase z ní vyšel.“¹³² Těžko bychom hledali něco, co se mu tam líbilo. Hned v první větě negativně hodnotí celé město: „*Nepříjemný je Liberec jak málokteré město!*“¹³³ Podobně kritický tón pak prostupuje celým fejetonem. Takto kriticky nahlíží na krajinný ráz Liberce, nepovažuje ho za inspirativní pro psaní uměleckých textů: „*Kdyby chtěli realisté poesii umrtvit, nechť ji internují do Liberce: za čtrnáct dní bude na ní místo pele sukno a její růžové tváře budou obarveny do špinavého modra.*“¹³⁴ Ostrou kritiku směřuje zejména na jednotvárnost města: „*Lidé tu vypadají jako marinovaní ouhoři, místo domů jsou zde jen barvírny, Kamenice má v řečišti svém místo vody rozpuštěnou šmolku, – člověka to mrzí, že alespoň nebe není zde zelené nebo červené, aby přece nějaká byla změna! Modro a nic jiného než modro, sukno a nic jiného než sukno!*“¹³⁵ Kritizována je též stejnost či nevýraznost liberecké architektury nebo velké množství ulic. „*A ostatní domy jsou zas jen továrnami, jeden jako druhý, všechny pod břidlicí a všechny s bleskosvodem; několik set stejných modelů a dohromady jmenuje se to Liberec.*“¹³⁶ „*Továrny potřebují světla, nepřiléhají rády k budovám jiným a každou stranu továrny poctili Liberčané hned jménem ulice.*“¹³⁷ Mnohdy s humorem či nadsázkou líčí život a vlastnosti Liberečanů, nevyhýbá se ani kritice umění, jak dokládá následující citace: „*V zahradách rostou rámce na rozvěšení sukna, lidé shýbají se buď pod soukennými balíky až k zemi, buď mluví místo myšlenek samou bavlnu, ano i umění je zde soukenické, divadlo patří soukeníkům...*“¹³⁸ Podíváme-li se však do historie, zjistíme, že se Liberec stává v 19. století moderním průmyslovým střediskem. Soukenictví, Nerudou tak haněné, představovalo pro město významné odvětví, jež dozajista napomohlo k jeho rozvoji.

Materiál pro svůj fejeton Neruda čerpal dokonce i z jednoho žánru slovesného folklóru, konkrétně z pověsti. Tu zmiňuje ve výkladu o původu názvu Liberec:

---

¹³² NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 194.

¹³³ Tamtéž, s. 194.

¹³⁴ Tamtéž, s. 194.

¹³⁵ Tamtéž, s. 194.

¹³⁶ Tamtéž, s. 194.

¹³⁷ Tamtéž, s. 195.

¹³⁸ Tamtéž, s. 194.

„Historie povídá, že má Liberec své jméno od jakés Liberky, opevněné hospody; pověst dí, že od jakéhos Slovana Libora; Němci ale nevěří ani historii ani pověsti a jmenují město Reichenberg a nevědí proč.“¹³⁹ Dále je možné v textu najít několik srovnávacích prvků. Jejich prostřednictvím autor umožnil neznalým čtenářům to, aby si toto město dokázali lépe představit. V počtu čtvrtí přirovnává Liberec k Praze, v počtu vrchů ho zase srovnává se zahraničním Římem: „Ač má Liberec pět čtvrtí jako Praha a o tucet pahorků víc než Řím, má přece pro svou roztroušenost a nepravidelnost zcela jen ráz venkovského, a sice pohorského městečka.“¹⁴⁰ Ve spojitosti s kopcovitostí města zde dává čtenářům toto zdravotní doporučení: „...kdo nemá obrovské plíce, nemůže v Liberci ani procházkou chodit.“¹⁴¹ Jedna z dalších komparací v sobě ukrývá skeptickou vizi autora o vzhledu města v budoucnosti. Zároveň je v ní Liberec srovnáván s jiným českým městem, které je však připodobňováno k městu cizímu: „Krásným nebude Liberec nejspíš již nikdy, pravidelná Plzeň na příklad je proti němu hotovou Florencí.“¹⁴²

Mimo jiné se Neruda v tomto textu věnoval i sociálním tématům. Všimal si dělnických rodin a jejich života v bídých podmínkách. Chudobu těchto rodin zde dokumentuje na dětech dělníků, přesněji řečeno na jejich roztrhaném šatstvu: „Tolik je ale jisto, že jsem nikde neviděl takové množství otrhaných dětí jako v Liberci.“¹⁴³ Nezapomíná se ani subjektivně vyjádřit k dané problematice, a to formou narážky na majetnější vrstvu společnosti: „Jsou to ovšem jen děti dělníků, pan továrník může kvůli těm hadrům dosti peněz míti!“¹⁴⁴ Výše uvedeným se projevil jeden z typických znaků Nerudovy tvorby, jímž byl zájem o nižší společenské vrstvy společnosti. Vedle kritiky nezdvořilosti zámožných měšťanů tu autor rovněž odsuzuje materialismus. „Kde je nepoměrná nadvláda továrnického průmyslu, kde jsou peníze nejvyšším účelem života, brávají se často peníze za totožny se vzdělaností. Materialismus spokojuje se zevnějším leskem

---

¹³⁹ Tamtéž, s. 194.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 194–195.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 195.

¹⁴² Tamtéž, s. 195.

¹⁴³ Tamtéž, s. 195.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 195.

*a demoralisuje často v každém ohledu.*¹⁴⁵ Svoji pozornost také obrací ke vzdělanosti v Liberci. Kriticky zhodnotil nízkou úroveň vzdělání zdejších žen. Jejich vzdělanost připodobnil k českým granátům – kamenům, jejichž kvalita je podle něj nevalná: „*Něžné pohlaví nezdá se co do vzdělanosti také nad turnovské falešné drahokamy povznášet.*“¹⁴⁶ K tomu přidal jednu příhodu, jež o vzdělání libereckých žen přímo vypovídá: „*Jeden z mých sousedů při obědě v elegantním hostinci Frankovu..., obdržev právě od nějaké dámy list, sázel se na znamení vzdělanosti dámy té, že v dopisu jejím nebude ani jedna pravopisná chyby. Pak jich napočítali jenom několik.*“¹⁴⁷ To byla první část fejetonu.

Druhou částí fejetonu prostupuje téma poněmčování města společně s kritikou převládající tamní německé kultury, obchodu nebo úbytku českých žáků na školách. Užít je tu znak političnosti, jeden z dalších atributů Nerudových fejetonů. Ten se projevil například v komentáři, v němž autor vyjádřil názor na spojitost mezi vzděláním a politikou: „*A skrovné vzdělanosti obecné rovná se důstojně nevzdělanost politická.*“¹⁴⁸ Poté zmiňuje nacionální smýšlení německých občanů, nepříznivě se vyjadřuje o místním tisku psaném v německém jazyce: „*Jmenují jej Reichenberger Zeitung a mimo Liberec jej tuším ani neprodávají z příčin ovšem velmi jasných. Co do obsahu žíví se odjinud, co do formy je prý nyní hrubý,*...“¹⁴⁹ Tato tiskovina útočila na český nacionalismus: „*Zato má prý v Liberci nezvratnou pověst co nepřítelkyně Čechů.*“¹⁵⁰ Zastáván byl v ní názor, že „*...lid český musí se přec jen poněmčit.*“¹⁵¹ V neposlední řadě fejeton pojednává o poklesu české kultury v Liberci, uzavírá ho kritika české nátury v případech, kdy Čech popírá vlastenectví jenom kvůli tomu, aby mu takovéto projevy nezkomplikovaly život: „*...znáte ale jistý ten druh českých povah, který*

---

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 195–196.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 197.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 197.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 197.

*skryje vlastenectví pod sedmery zámek, jakmile hrozí sebemenší nepříjemnost; znáte ten strach před ztrátou sebemenší skývy chleba!*¹⁵²

5.3 Na obžinkách v české vsi

Fejeton s názvem *Na obžinkách v české vsi*¹⁵³ popisuje slavnosti po dokončení žní ve vesnici Bobnice u Nymburka. Hlavním tématem se stává český živel, vlastnosti českého venkovana a udržování tamních tradic. Fejeton tvoří kontrast k již interpretovanému fejetonu *Liberec*. Zatímco v předcházejícím textu Neruda vystupoval vyloženě kriticky, tady oslavoval český venkov, pěl chválu na tamější obyvatele a jejich povahu. Takto vyjádřil blažené pocity měšťanů, které jim přinesla návštěva venkova: „*Je nám volno jako tomu skřivánkovi v modrém vzduchu, jenž „po svých písních ku nebi se vznáší“, volno jako lidem, kteří velkoměstský prach se sebe strášli, kteří vědí, že mohou jistý počet hodiny bezstarostně žít, a kteří se snaží, aby všechnu blaseovanost se sebe svlíkli a beze vší navyklé reflexí žili a jenom žili.*“¹⁵⁴ Popisoval zdejší přírodu a také zdůrazňoval poklid, který člověku přináší: „*Prsa se nám šíří, dýcháme plným douškem duch venkovský, dlouho nepocitěný; již jsme zapomněli na čud a kouř, který na železnici lehkým větrem zmítán zarážel do oken horkého vagónu. Slunce se na nás směje, příroda pohlíží na nás vesele a v tváři naší rozhostěn již také úsměv spokojenosti a veselí.*“¹⁵⁵

Tento fejeton má reportážní charakter, protože tu autor přináší přímé svědectví o určité události spolu se svými postoji. Konkrétně informuje čtenáře o průběhu dožínkových slavností na českém venkově. Takto píše o příjemných pocitech, které v něm návštěva vyvolala: „*Jsmé již jakoby doma, neboť přívětivé ty zraky, upřímné ty tváře praví nám, že nejsme pouze slovy vítáni.*“¹⁵⁶ Vedle chvály na tuto venkovskou tradici zde najdeme i kritičtější komentář vyjadřující pocit zklamání vypravěče: „*Škoda, že vymírají po venkově zvyky a obyčeje dříve s obžinkami spojené, jako slavné dovážení posledních snopů z pole a tomu*

---

¹⁵² Tamtéž, s. 198.

¹⁵³ Tento fejeton vyšel 22. srpna 1861 v *Času*.

¹⁵⁴ NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 391.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 391.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 391.

podobné.¹⁵⁷ V několika epizodkách ukázal vlastnosti českého venkovského člověka, a to kupříkladu pohostinnost: „*A opět jsme musili zasednout za plný stůl. Hospodyně s buclatým klukem na rukou tak bědovala nad neštěstím, že jsme nemohli obtíženému stolu mnoho ulehčit, že se až klučina její nad tím rozplakal.*“¹⁵⁸ Nejednou celou situaci zveličuje: „*Českým pohostinstvím až utrmáceni, vrátili jsme se po několika ještě zastávkách do hospody.*“¹⁵⁹ Charakter venkovanů je tu dáván do kontrastu s povahou pražských měšťanů: „*Do síně vkročí mladý venkovan, objímá se se všemi, i s námi cizinci; na venkově by se Pražan vůbec objímal se všemi, ty jasné upřímné tváře jsou hned v prvním okamžiku jeho přáteli a divně se vyjímají naproti těm tisícům cizích, chladných obličejů, které denně v ulicích velkého města potkává.*“¹⁶⁰ Všimá si rovněž rozdílů ve vybavenosti domů ve městě a na vesnici, k čemuž připojuje kritiku hmotného zájmu a prospěchu měšťanů: „*Bílé čisté pohovky lemovaly zdi kolem dokola, stoly a stěny nebyly bez jednoduchých, avšak vkusných ozdob, všude jsme spatřovali zámožnost i umění jí použití, nikde však známky zbytečného přepychu!*“¹⁶¹

Ve fejetonu je patrné silné vlastenecké cítění autora. To zde vyjadřuje v souvislosti s českými písničkami, do nichž se během svého pobytu měl možnost zaposlouchat: „*Zdálky zaléhala ke mně hudba. Hrála smíšeninu z národních našich písní, bylo mně, jako bych slyšel sladkou ukolébavku.*“¹⁶² Obsahem fejetonu je též úryvek z lidové písně, který je součástí scény popisující vesnickou tancovačku v hospodě. Neruda také připomíná důležitost studentstva, jehož existence napomáhá k upevňování vlastenectví a rozvoji venkovské kultury: „*Příchodem jejich počíná ve venkovských místech nový život, kdo přítelem čilejšího ruchu, kdo našincem, připojuje se k nim a oni k němu, společné vycházky, merendy, divadelní představení střídají se v pestré směsici a utužují zábavou smýšlení národní.*“¹⁶³

---

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 392.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 393.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 393–394.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 392.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 393.

¹⁶² Tamtéž, s. 395.

¹⁶³ Tamtéž, s. 392.

5.4 Čeští venkované

Význam venkovského lidu Neruda zdůraznil ve fejetonu *Čeští venkované*¹⁶⁴ těmito slovy: „*Dosti se již namluvalo a naopětovalo, jak důležitým jest pro celé snažení naše venkovský lid a jaký poklad, jakou znamenitou látku v něm máme. Jakž nemá také býti důležitým pro nás, když jest hlavní a takřka jedinou, ovšem vydatnou třídou, na kterou se zcela spolehnout můžeme.*“¹⁶⁵ Domníval se totiž, že venkované dokážou zapůsobit i na omezený rozhled maloměšťáků. Připomněl také národní hrdiny pocházející z řad venkovského lidu: „*Jiní národové opírají se o svou šlechtu, my o svůj venkovský lid, z něhož vyšli i mužové, kteří umrtvělému národu dovedli vdechnout jiskry nového života, kteří mu zaopatřili opětou platnost mezi ostatními národy.*“¹⁶⁶ Dále se věnoval tématu vzdělanosti. Byl mile překvapen znalostmi jednoho venkovana, jak dokládá následující epizodka: „*Sešel jsem se s jedním mladým rolníkem, při němž mne překvapilo, že vyslovoval jména cizí, a to nejen francouzská a anglická, zcela pravidelně. Nezatajil jsem mu podivení své. S úsměchem poukázal ku stolku, na němž ležel rozložen – Slovník naučný.*“¹⁶⁷ Venkovské školství pak dával za vzor, ocenil příkladnou péči o výchovu dětí.

Opět se tu setkáváme s tematikou vlastenectví. Poukázal na mladou generaci, epizodkou doložil jejich národní citění: „*Mezi malými hochy panuje pravá hrůza před dříve obvyklým posíláním „do Němec“.* Nejednou stane se prý, že hoch do německé vesnice dodaný uteče za málo dní sám zase domů, dodán do českého místa kvůli české škole vytrvá.“¹⁶⁸ Upozornil taktéž na to, že vlastenecké myšlenky jistě v budoucnu ovlivní literární tvorbu: „*Proniknuvše všechny vrstvy společenstva vyvolají literaturu zcela původní, zcela národní, stran jakéž se spisovatelům posavadním tak mnoho zbytečných výčitek dělo.*“¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ Tento fejeton byl publikován 23. srpna 1861 v *Času*.

¹⁶⁵ NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 395.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 395–396.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 397.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 398.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 398.

5.5 Výlet do kraje bídy

Již ze samotného názvu *Výlet do kraje bídy*¹⁷⁰ je patrné, že se bude tento fejeton zabývat sociální tematikou. Pojednává o sociálních a majetkových poměrech cvočkářů¹⁷¹ ve městě Hořovice v oblasti Podbrdská, kteří se roku 1866 vzbouřili, protože požadovali zvýšení mezd.

Neruda začíná fejeton popisem skutečné historické události, takzvané cvočkářské bouře. Následně vystupuje proti tisku, jenž tyto skutečnosti označil za „kravál“ a zároveň se vyjadřuje k těžkým životním podmínkám místního lidu: „*Ti lidé nejsou s to dělat kravály: málo hodin spějí a mnoho hodin se prací udírají – ani na jídlo nepotřebují právě času!*“¹⁷² Patrný je zde kontrast mezi líčením malebné poklidné krajiny a ostrou až trpkou kritikou reality života: „*Jedeš-li po dráze kolem Hořovic, vypadá město po pahrbku rozložené, s tím tmavým lesíkem nad sebou a s tím ručejem v oudolí, se zámečkem vlevo a se svými nalepenými domečky vpravo „na Drahách“ jako jesle. Zvlášt’ v zimní večer, když sníh stráně vroubí a hravá světýlka v oknech proskakují, je obraz rozkošný. Od Hořovic kupí se zimavé pahrbky k jižní i severní straně. Rozkošná jsou tu oudolí, půda dosti ousodná, nahoře lesy bohaté, dole bystré vody, krajina je již od přírody určena k průmyslu, k práci, k výdělku. Jenže je té práce nasito příliš mnoho, výdělek pak že roste tu spoře a bídně jako neživný mech na prahnoucí nahé skále!*“¹⁷³

Neruda ve fejetonu důkladně popisuje chudobu a styl života hořovických dělníků. Upozorňuje na nepoměr mezi nepřiměřeně velkým množstvím práce a špatným živobytím dělníků: „*Pravíte-li, že „práce nás chrání před nouzí“, nuže – zde je práce obrovská, nouze ale ještě větší!*“¹⁷⁴ Vyvrací názor, že práce člověku pomáhá k lepšímu životu: „*Pravíte-li, že „práce je nejlepší přítel člověka, že mu dodává nové síly“, nuže – zde práce učinila z celého kraje obrovský chorobinec, kraj mrzáků, kteří jsou na mizině s duševní i hmotnou silou svou! Kladivo*

---

¹⁷⁰ Tento fejeton byl otištěn v *Národních listech* ve dvou částech 25. a 27. března 1866.

¹⁷¹ Cvočkáři byli dělníci, kteří ručně vyráběli hřebíky, skoby a cvočky do bot. Jednalo se o domácí výrobu. Známymi středisky cvočkářství byly Hořovice, Běštín či Hostomice.

¹⁷² NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 199.

¹⁷³ Tamtéž, s. 199.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 200.

*kovářské umučilo dvě generace.*¹⁷⁵ Dále ukazuje, jak se řemeslná výroba podepsala na zdravotním stavu lidí: „*Nemáte-li pojmu o tom, co je mrzáctví, jděte sem, kde není takřka člověka rovného, kde vychrtlé oudy a zvýšená, zhrbatělá lopatka zdají se být pravidlem přírody, kde rovný člověk zdá se býti nepravdělností.*“¹⁷⁶ Bídu reflektuje i na bydlení dělníků: „*Zde je domek vedle domku, vlastně domek pod domkem nalepen. Všechny ty domky jsou stejně bídný, stejně rozedrány, stejně slepy.*“¹⁷⁷ Z textu vyznívá Nerudovo úsilí pomoci jim z chudoby. Sám nabádá čtenáře k tomu, aby poskytli zdejším lidem nějakou dobročinnou pomoc. Chudobu nezapomíná reflektovat ani na dětech: „*Zde jedná a mluví kladivo, lidé nemají ani času ani chuti k rozprávám, i ty děti před domky, slabý a nemocný, hrají sobě tiše a mlčelivě, jako by jen z donucení činily zadost odvčkému pravidlu, že čas dětinství je čas hry.*“¹⁷⁸

Objevuje se tu kritika stereotypu života dělníků, kteří neznají nic jiného než svou práci. I přesto, že žijí v těžkých podmínkách, mají dle Nerudy dobrý charakter: *Věčné to bušení není nikdy přerváno písni. Píseň odstěhovala se odtud již dávno k lidem šťastnějším, a přece je ten nezpěvný, smutný lid velmi, velmi dobrý lid.*¹⁷⁹ To byla první část fejetonu.

Jeho druhá část detailně popisuje dílnu, tedy prostředí, kde cvočkáři pracují. Kvůli pracovnímu shonu mohou nechtěně zapomenout i na slušné vychování: „*Vejdeš do dílny a pozdravíš – ani tě třeba v prvním okamžiku hned neslyší, takový je spěch v práci.*“¹⁸⁰ Jedna zde uvedená epizodka je vlastně prepisem rozhovoru mezi pisatelem a mistrem v kovářské dílně. Z ní vychází najevo, že pro cvočkáře ztrácí pojem den na významu: „*Jaká to dojemná, až k rozechvění dojemná prostota v takovém výroku: „Co my nazýváme dnem!“ Ohlídněš se ostýchavě po těch malých bušičích, kteří neměří den podle slunce a léta snad ani dle jediné radosti.*“¹⁸¹ Dále se tu můžeme setkat s mravní kritikou, kdy se ženy

---

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 200.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 200.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 201.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 201.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 202.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 202.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 203.

věnují stejnému řemeslu jako muži a pracují s nimi společně v jedné dílně: „*Hoch a děvče buší proti sobě, chatrně oděni, někdy až příliš chatrně; moralita tím také neprospívá.*“¹⁸² V další epizodce Neruda opět reflektuje nouzi jednoho řemeslníka, přičemž čerpá z toho, co měl možnost na vlastní oči vidět: „*Vešel jsem také do jeho příbytečku, – byl jsem rád, když jsem zase vyšel! Malinká komůrka s holými, nečistými stěnami, s okny zalepenými, podlahou co nejbídnější. Místo lože několik prken s hadry, co nádoba, to střep, místo spižírny v koutě hromádka jak ořech velkých zemčat.*“¹⁸³ V závěru fejetonu tvrdí, že prostředí má na člověka nemalý vliv.

---

¹⁸² Tamtéž, s. 203.

¹⁸³ Tamtéž, s. 204.

6 Srovnání Nerudových cestopisných fejetonů s „obrazy z cest“ B. Němcové a V. Hála

V této části bakalářské práce budu vycházet z cestopisných črt Boženy Němcové vydaných ve svazku *Národopisné a cestopisné obrázky z Čech* (1951) a z cestopisných fejetonů Vítězslava Hála ze souboru *Obrázky z cest* (1958).

6.1 Božena Němcová

Autorka poznávala různá místa Čech v souvislosti s častým stěhováním. Byla provdaná za úředníka finanční stráže Josefa Němce, který byl služebně překládán, a proto se rodina často stěhovala.

Ve svých cestopisných obrázcích pozorovala český venkovský život. Stejně jako Neruda a Hálek psala o tom, co zažila, viděla a čeho byla svědkem. Mezi další společný znak patří aspekt objektivity a subjektivity. K popisu skutečného tamního života autoři přidávají vlastní zážitky, jimiž vyjadřují své pocity, názory či úvahy.

Na rozdíl od Nerudy se detailněji zaměřila na popis života venkovského obyvatelstva, tradičních zvyků a hlavně vztahů mezi lidmi. Více uplatňovala různé žánry ústní lidové slovesnosti. V *Národopisných a cestopisných obrázcích z Čech* vystupuje spousta postav, velmi častá je přímá řeč. Oproti Němcové klade Neruda větší důraz na logický princip posloupnosti vyprávění. Společným znakem obou autorů může být zájem o historii nebo přítomná tematika vlastenectví.

Tak jako Neruda má i Němcová jistou spojitost s Libercem. Zatímco Neruda město na krátkou dobu pouze navštívil, Němcová zde necelý rok s rodinou žila (1850). Z její korespondence se pak dovídáme, že tady nebyla spokojená a že se jí tu vůbec nelíbilo. V dopisech také kritizovala tamní germanizaci. Stejně pocity měl z Liberce i Neruda, jak bylo ukázáno v předchozí kapitole.

6.2 Vítězslav Hálek

Stejně jako Neruda zvolil si i Hálek v 60. letech fejetonistiku za své povolání. Během 60. a 70. let rovněž podnikl několik cest do zahraničí a řadu výletů po

Čechách. Poznatky a zkušenosti získané cestováním se poté promítly do jeho tvorby.

Na rozdíl od Nerudy je Hálek více básníkem než publicistou. Svůj zájem nesoustředil na společenské a sociální otázky, nýbrž na líčení přírodních nálad a dojmů. Můžeme říci, že ve svých fejetonech uplatňoval impresionistické tendence. Zachycoval bezprostřední okamžik a s naprostou věrohodností tak čtenářům popsal atmosféru navštíveného místa. Jako třeba ve fejetonu *Cestopis na Oupor*, v němž oslavoval Mělnicko, svůj rodný kraj. Nezapomíná přidat ani vlastní postřehy ke kultuře. Nezabíhá však do takových podrobností jako Neruda. Hálek se více než na podstatu věcí soustřeďuje na jejich povrch, barvu.

Hálek se rovněž zamýšlel i nad smyslem cestování. Činil tak ve fejetonu s názvem *Kterak měli bychom cestovati I–III*. Ten představuje úvahu o cestování, podobně jako Nerudův fejeton *O letních výletech*. Hálek považoval cestování za předpoklad moderní vzdělanosti, dále upozornil na důležitost pořádání výletů po českých krajích. S Nerudou se tu shodl v tom, že cestování Čechů nebylo v tehdejší době tak časté: „*Co se zejména nás Čechů týče, nutno uznati, že za posledních let více cestujeme než kdykoliv předtím, ačkoliv poměrně přece ještě cestujeme velmi málo; to jest: málo lidí na cesty se vydá.*“¹⁸⁴ Z Hálkových textů také vyznívá myšlenka slovanské vzájemnosti.

Oproti Nerudovým fejetonům mají ty Hálkovy dějovost. Tu najdeme například ve fejetonu *Neštěstí na Dunajci v Tatrách*, který vypráví, mnohdy vtipně, o plavbě autora a dalších lidí s opilými převozníky na rozbouřené řece Dunajec v tatranské části Pieniny. Hálek celou situaci popisuje následovně: „*Po uherské straně ječí voda strašnými vlnami, kterým se vždy přívozníci vyhýbají. Naši přívozníci, že napilí byli, nevyhnuli se jim. Ještě jsme nedozpívali „Kde domov můj“, když jsme se dostali mezi strašlivé vlny vzrostlé řeky. Jedni i druzí křičí „ku kraji!“, ale již nebylo možná. Přívozníkovi předtím se jedno bidlo zlomilo, voda začne stříkat strašlivě do lodí, vlna nás hází k vlně, a dřív než toto*

---

¹⁸⁴ HÁLEK, Vítězslav. *Obrázky z cest*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958, s. 406.

napišu, jest krajní lod' vodou naplněná.“¹⁸⁵ Hálkovy fejetony dále obsahují napětí a vystupuje v nich více postav.

---

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 54.

Závěr

Ve své práci jsem se zabýval cestopisnými fejetony Jana Nerudy, významného českého spisovatele a novináře 19. století náležejícího do literárního kruhu májovců. Na základě rozboru vybraných textů jsem zjistil, jaká konkrétní témata Nerudu zajímala. Jednalo se hlavně o vlastenectví, sociální nerovnost a její důsledky pro život jednotlivce, každodennost, národnostní problémy, aktuální dílčí společenské jevy, kulturu nebo politickou tematiku. Jelikož měl silné vlastenecké cítění, koncentroval svoji pozornost na český živel, vychvaloval český venkov, zvyklosti. Naopak kritizoval bídou sociální situaci, úzkoprsou povahu a styl života maloměšťáků, vystupoval proti omezování české kultury na úkor pronikání cizí německé kultury. Šlo mu o realistické zobrazení navštívené oblasti, tamější sociální poměry se snažil zachytit tak, jak opravdu vypadaly.

Jednotlivé cestopisné fejetony nemají celistvý příběh, ale skládají se z několika drobných epizodek. Poněvadž se prolínají s žánrem cestopisu, obsahují řadu emotivních a poznávacích zážitků pisatele. Nositelem Nerudova názoru na zpracovávaná témata je autorova stylizace do role vypravěče. Ten se vyjadřuje k odpozorovanému prostřednictvím kritiky, humoru a ironie, uvádí hodnocení přímé i skryté, obrací se s výzvami na čtenáře. Vypravěč používá nejvíce ich-formu. Někdy však mluví v 1. osobě plurálu, čímž se nejenže zvyšuje autentičnost a charakter sdělení, ale také to lépe vtahuje čtenáře do dění. Nerudovy cestopisné fejetony mají celou řadu funkcí. Jde o funkci poznávací, informativní, kritickou, hodnotící, vybízející nebo přesvědčovací.

V Nerudových cestopisných fejetonech dochází k prolínání několika slohových postupů, a sice informačního, vyprávěcího, popisného, úvahového a charakterizačního. Informační postup podává fakta, vyprávěcí zachycuje události či autorovo putování, popisný vystihuje vnější znaky navštíveného prostředí a popisuje sociální situaci lidí. Pomocí postupu úvahového autor vyjadřuje vlastní názory k zobrazovaným problémům, využívá při tom srovnání a hodnocení. Postupem charakterizačním zde autor vystihuje vlastnosti maloměšťáků a venkovanů. Klíčovým znakem všech vybraných fejetonů je výrazná subjektivita. Texty jsou převážně kritické. Vedle metafor obsahují častá

přirovnání a spoustu vlastních jmen zeměpisných, konkrétně toponyma a hydronyma. Přímá řeč je méně častá, protože se objevuje pouze v několika epizodkách. Nerudovy cestopisné fejetony byly zároveň cestopisnou črtou, úvahou nebo reportáží.

Srovnáním Nerudových cestopisných fejetonů s „obrazy z cest“ B. Němcové a V. Hálek jsem zjistil, že každý z těchto autorů se soustředil na jiná témata při líčení zážitků ze svých cest. Neruda se primárně zaměřoval na sociální i nacionální tematiku, Němcová zase na vztahy mezi lidmi. Prvotním zájmem Hálkovým byla příroda a krajina se všemi svými krásami. Jeho cestopisné fejetony se tak více přibližují uměleckému stylu.

Neruda dokázal svými kratšími novinářskými útvary formovat společenské postoje čtenářů, protože v tehdejší době byly noviny bezpochyby největším hromadným sdělovacím prostředkem, který dokázal oslovit širokou vrstvu národa. Domnívám se, že v dnešní době už nemají noviny a fejetony v nich takový vliv jako tenkrát v 19. století. Dnes jsou tu jiná vlivnější masmédiá jako internet, televize či rozhlas.

Těžko říci, které fejetony s cestopisnou tematikou se mi líbily více. Hálek byl zajímavý z toho důvodu, že popisoval, na rozdíl od Nerudy, spoustu poutavých cestovních příhod. Nerudovi se zase podařilo ve svých fejetonech podat věrný obraz doby, a proto by se daly jistě využít také jako historický pramen.

Seznam použité literatury

Primární literatura

- HÁLEK, Vítězslav. *Obrázky z cest*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958.
- NERUDA, Jan. *Feuilletony: výbor*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1951.
- NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Listy I*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1951.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Národopisné a cestopisné obrázky z Čech*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1951.

Sekundární literatura

- ARBES, Jakub. *O Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1952.
- BÍLKOVÁ, Libuše, KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec: Dialog, 2004.
- ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech. In: BOBKOVÁ, Lenka, NEUDERTOVIČ, Michaela (eds.) *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997, s. 359–364.
- FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2. H–L. Sv. 1. H–J*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993.
- HAMAN, Aleš. *Jan Neruda – 150. výročí narození*. Praha: Státní knihovna ČSR, sektor výzkumu a metodiky knihovnictví, 1984.
- HAMAN, Aleš. *Neruda prozaik*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1968.
- HAMAN, Aleš. Několik poznámek k povídkové beletrii v Národních listech za doby Nerudovy. In: JAREŠ, Michal, JANÁČEK, Pavel, ŠÁMAL, Petr (eds.) *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 74–79.
- HAMAN, Aleš. *Tři stálice moderní české prózy: Neruda, Čapek, Kundera*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014.
- HELLER, Servác Bonifác. Jan Neruda a jeho feuilletony. *Lumír*. 1876, roč. 4, č. 14, s. 249–251.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1985.

JEŘÁBEK, Dušan. Doslov. In: HÁLEK, Vítězslav. *Obrázky z cest*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958, s. 417–423.

JIRÁT, Vojtěch. Neruda. In: JIRÁT, Vojtěch. *Portréty a studie*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1978, s. 171–186.

KOCOURKOVÁ, Květoslava. Písemné pozůstalosti jako pramen k dějinám cestování. In: BOBKOVÁ, Lenka, NEUDERTOVÁ, Michaela (eds.) *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997, s. 365–368.

KŘIVÁNEK, Vladimír. *Jan Neruda*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1983.

MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 4. S–Ž. Sv. I. S–T*. Praha: Academia 2008.

MINÁŘOVÁ, Eva. Publicistický styl beletristický. In: ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 268–270.

MOCNÁ, Dagmar. *Záludný svět Povídek malostranských*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012.

MOCNÁ, Dagmar. Mezi Národními listy a Lumírem (Ke genezi Povídek malostranských). In: JAREŠ, Michal, JANÁČEK, Pavel, ŠÁMAL, Petr (eds.) *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 80–101.

NERUDA, Jan. *Básně I*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1951.

NERUDA, Jan. *Literatura I*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1957, s. 51–57 a 90–99.

NERUDA, Jan. Moderní člověk a umění. In: NERUDA, Jan. *Studie krátké a kratší II*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958, s. 21–30.

NERUDA, Jan. *Prosté motivy*. 3. vyd. v SNKLU. Praha: SNKLU, 1962.

NOVÁK, Arne. *Studie o Janu Nerudovi*. V Praze: F. Topič, 1919.

NOVOTNÝ, Miloslav. *Rok Jana Nerudy v datech, obrazech, zápisech a poznámkách*. Praha: Melantrich, 1952.

- OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 3. M–Ř. Sv. I. M–O*. 1. vyd. Praha: Academia 2000.
- OSVALDOVÁ, Barbora. Fejeton. In: OSVALDOVÁ, Barbora, KOPÁČ, Radim (eds.) *O fejetonu s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 5–17.
- OTRUBA, Mojmír. První moderní próza česká (Obrazy z okolí domažlického). In: FORST, Vladimír (ed.) *Realismus a modernost*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1965, s. 7–22.
- PELC, Martin. Střet kultur v počátcích moderní turistiky. *Časopis Matice moravské*. 2008, roč. 127, č. 2, s. 355–378.
- PEŠAT, Zdeněk. Prosté motivy – Jan Neruda. In: *Slovník básnických knih: Díla české poezie od obrození do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1990, s. 229–233.
- PETERKA, Josef. Fejeton. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191–194.
- POHORSKÝ, Miloš. Jan Neruda. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 139–187.
- POHORSKÝ, Miloš. *Portréty a problémy: Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974.
- POHORSKÝ, Miloš. Rozvoj demokratické literatury. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 19–58.
- POHORSKÝ, Miloš. Vítězslav Hálek. In: *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 100–119.
- POHORSKÝ, Miloš. *V překrásném měsíci máji... : Družina májová*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1979.
- PRAŽÁK, Albert. Feuilleton, jeho roztřídění a myšlenkový význam. In: *Literatura česká devatenáctého století. Dílu 3., část 2., Od Boženy Němcové k Janu Nerudovi*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1907, s. 560–592.
- ŠPIČÁK, Josef. *Čtení o Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985.
- ŠPIČÁK, Josef. *Karolina Světlá*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1980.
- ŠTORKÁN, Karel. *Umění fejetonu*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1979.

TÁBORSKÁ, Jiřina. Fejeton. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.) *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1977.

TUREČEK, Dalibor. *Fejeton Jana Nerudy*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007.

TUREČEK, Dalibor. Morfologické rysy Nerudovy fejetonistiky šedesátých let. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1988, roč. 37, č. D35. Brno: Masarykova univerzita, 1988, s. 21–31.

TUREČEK, Dalibor. Nerudův společensko-politický fejeton jako žánr. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. D, Řada literárněvědná. 1992, roč. 41, č. D39. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 63–74.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literárních směrů a skupin*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977.

VODIČKA, Felix. Božena Němcová. In: *Dějiny české literatury II*. Praha: ČSAV, 1960, s. 567–599.

VODIČKA, Felix. Erben časový a nadčasový (Sémantická intence Erbenovy poezie a její dvojí původ). In: GRYGAR, Mojmír (ed.) *České studie: literatura, jazyk, kultura*. 1. vyd. Amsterdam: Rodopi, 1990, s. 269–301.

VODIČKA, Felix. Nerudův výbor z fejetonů. In: NERUDA, Jan. *Menší cesty*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961, s. 515–528.

VODIČKA, Felix. Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. In: *Struktura vývoje*. 2. rozš. vyd. Praha: Dauphin, 1998, s. 260–280.

Elektronické zdroje

Kapitoly z českých dějin do roku 1918 [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta [cit. 22. 3. 2017]. Dostupné z: <http://ksv.upol.cz/txt/KPCD.pdf>.

KROUPOVÁ, Kristýna. *Cvočkářství na Podbrdsku: bakalářská práce* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2012 [cit. 9. 7. 2017]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/95847/>.